

СТАУРОПТИГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТА.

ДУМКИ І ПІСНІ

Амврозія Метлинського.

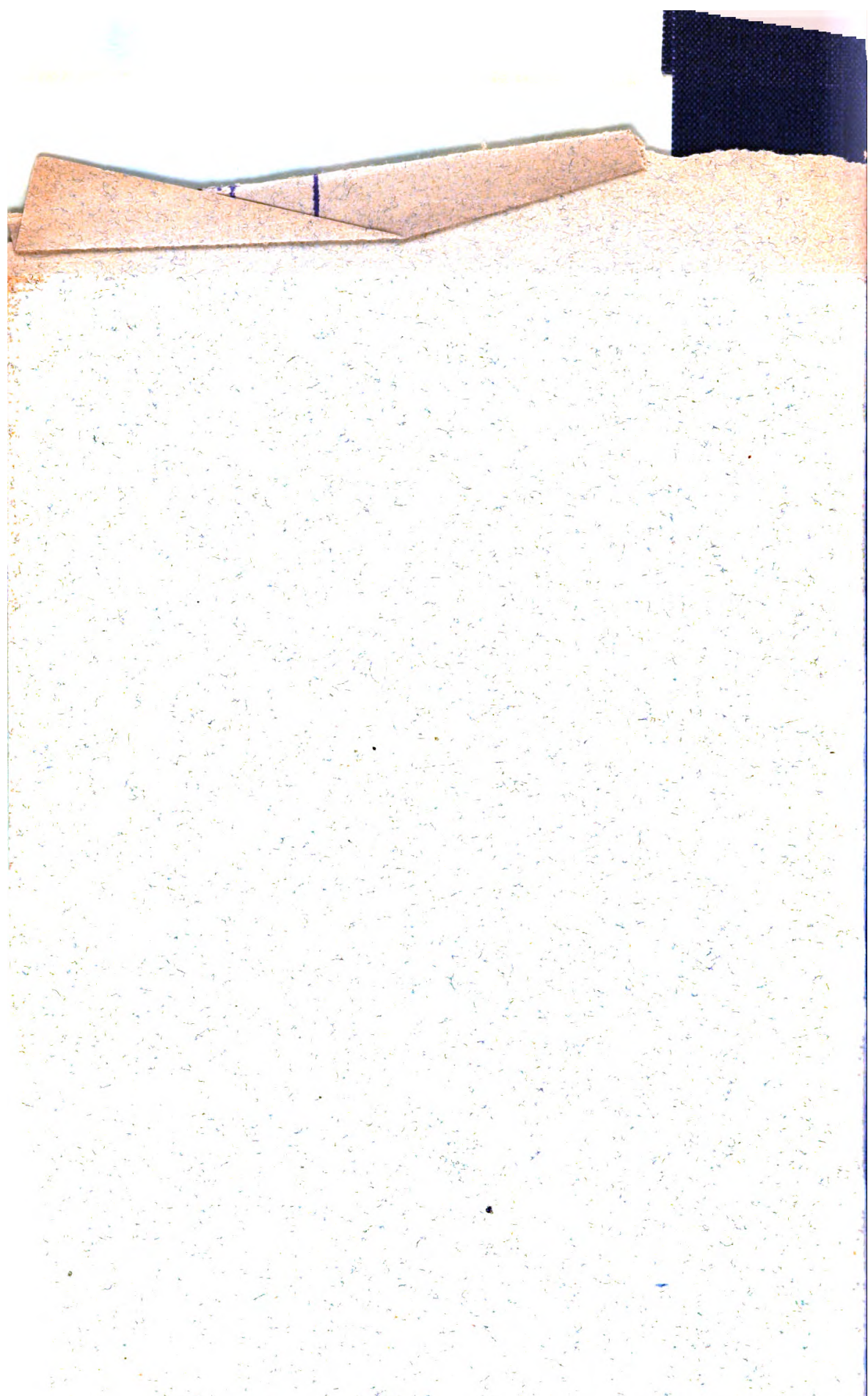
Видав

ДР. КИРИЛО СТУДИНЬСКИЙ.

Ціна 30 кр. — з перес. 36 кр.

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ ВИДАВЦЯ.
З друкарні В. А. Шийковського.
1897.

ДУМКИ І ПІСНІ

Metlin'skii
Амврозія Метлинського.

Видав

ДР. КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ.

Л Ї В І В
НА К Л А Д О М В И Д А В Ц Я.
З друкарні В. А. Шийковського.
1897.

Відбитка з „Руслана“.

PG
3948
M46
D8

Передмова.

Амвр. Лукіянович Метлинський родив ся в р. 1814 на Україні, в Гадяцькій повіті, Полтавської губернії. Учив ся в Гадяцькій повітовій школі під проводом українського письменника Мих. Макаровського, автора поем «Наталі» і «Гараська». Пізнійше перейшов Метлинський в Харківську гімназію, а відтак в університет, в котрім скінчив повний курс наук по словесному факультеті з степенем кандидата. На разі заняв він місце університетського бібліотекаря, написав працю п. з. «Объ истинномъ значеніи поэзіи» і одержав в р. 1843 степенъ магістра, почім зістав професором російської словесности на університеті Харківскім. В р. 1849 назначено єго ординарним професором київського університету, де пробув до року 1854, почім знов вернув на давну катедру до Харкова. В р. 1858 видав Метлинський докторську працю: «Взглядъ на историческое развитіе теоріи прозы и поэзіи» і в тім же році пішов в відставку. Опісля жив він на берегах Женевского озера і на полудневім березі Криму в Ялті, де умер при кінци червня 1870 р. від рани, яку завдав собі в приступі меланхолії власною рукою.

Отсе звістки біографічні про Метлинського, які зібрав Петров в своїй студії «Очерки истории украинской литературы XIX. столѣтія» (стр. 128 і слід.), а котрі повторив проф. Ом. Огоновский в своїй «Истории литературы руской» (Часть II. (2) стр. 426 і слід.) Більше даних з життя сего замітного чоловіка не маємо; їх треба шукати в Харкові і Києві.

Свою літературну діяльність почав Метлинський в кінці трийцятих років і видав в р. 1839 в Харкові збірник своїх поезій п. з. «Думки и пѣсни та ще дешчо Амвросія Могилы». Тут помістив він «Замѣтки относительно южнорусскаго языка» (стр. 3—35); дальше йдуть стихотвори Метлинського, числом 28 (стр. 39—120); переклади поезій або пісень народних чеських, словацких, сербських, польських п. з. «Луна изъ Словеніи», німецьких п. з. «Луна изъ Нѣмечіи» (стр. 121—175) а вкінці «Приложенія отъ издателя» (стр. 189—204). Кілька літ пізнійше напечатав Метлинський в журналі Бецкого «Молодик» на рік 1844 (Харків 1845) два нові стихотвори п. з. «Розмова з покійними» (стр. 100—101) і «Рідна мова» (стр. 113—114). В р. 1848 видав Метлинський в Харкові «Южный русскій зборникъ», де помістив чотири свої поезії, печатані раніше в «Думках і піснях», а іменно «Бандура», «Козачі поминки» (давнійше «Козача смерть»), «Сирітка» і «Старець». Поезії ті позмінював подекуди Метлинський, через що являються вони тут в другій редакції. Крім своїх

поезій помістив Метлинський в «Южно-русс-ім зборнику» стихотвори Петренка, Ст. Александрова, Макаровского і драму Основяненка «Щира любов». В р. 1852 видав Метлинський в Кієві «Байки і прибаютки» Льва Боровиковского а в році 1854 свій прекрасний збірник народних українських пісень п. з. «Народныя южнорусскія пѣсни».

На тім кінчить ся літературна діяльність Амвр. Метлинського.

Поезіями Метлинського одушевлялись не лише одні Українці-Русини. Крім горячих похвал Костомарова, Шашкевича і иньших наших письменників подали також російські критики вельми симпатичні звістки про твори Метлинського; а чеський поет Фр. Челяковский переклав в році 1842 три єго думки: «Гетьман» (Hetman), «Зрадник» (Odrodilec) і «Козача смерть» (Kozácká smrt) на мову чеську.

Видання стихотворів Метлинського стали нині бібліографічною рідкістю не лише у нас в Галичині, але і на Україні. Український письменник Комар, не маючи під рукою «Думок і пісень», приписав стихотвір Метлинського «Глек» — Гулакови Артемовському; я не міг найти в Кієві примірника «Молодика», де поміщені дві дальші поезії Метлинського і дістав їх від др. Ів. Франка, котрому они попали ся до рук случайно в відписі. Сі факти вказують наглядну потребу нового видання поезій Метлинського, сего предтечі Шевченка.

Труд сей взяв я радо на себе і рішив ся відпечатати всі стихотвори Метлинського без огляду на їх меншу або більшу вартість або на їх тенденцію. Причини симпатії Метлинського для офіційальної Росії і єго ненависти до Поляків а також ґенезу єго стихотворів взагалі поясню в окремій главі. З чотирох поезій, котрі маємо в двох редакциях, я вибрав ті, котрих редакция видалась мені лїпшою. І так поезії »Бандура« і »Козача смерть« перепечатую з »Думок і пісень« (1839 р.), а стихотвори »Сирітка« (раньше »Дитина-сиротина«) і »Старець« з »Южно-русского зборника« (1848 р.) Подавати ті поезії в обох редакциях уважаю злишним.

Крім творів ориґінальних, відпечатую також переклади Метлинського на українську мову. Наша література ще не так богата в переклади, щоби можна над сими, декуда дуже удачними пробами Метлинського перейти до порядку дневного.

Рівнож уважаю конечним, познакомити нашу ширшу публіку з замітками Метлинського про українсько-руську мову бодай в перекладі важнійших уступів. Замітки ті писані з сердечною любовию до української мови а через се цікаві они і для характеристики самого автора.

Так отже мали би ми майже ціле нове виданє книжки »Думки и пѣсни« з р. 1839. Не вйдуть тут лише з неї переклади Метлинського на мову російську, як, »Сонет“ Коляра (стр. 129--130), »Роза« (стр. 137—8), »Припоминанье« (стр. 154),

»Походъ« Оди́нца (стр. 161) і »Приложенія отъ издателя«, де Метлинський поясняє для ужитку російської публіки виговір звуків, подає словарець менше зрозумілих українських слів і наводить в рускій транскрипції кілька оригінальних, чеських, сербських і польських вершів, котрих переклади помістив в »Думках і піснях«.

На мотто до одного зі своїх стихотворів дав Метлинський слова:

»Кому, як не тобі, рідокоханку,
Отсю висьпівував би я сьпіванку?«

Нехай же сей »коханий рід« Метлинського, наша публіка, прийме то нове виданє єго поезий з такою сердечністю, з якою, він їх для неї складав.

Кілька слів про ґенезу стихотворів Амвр. Метлинського.

Про ґенезу стихотворів Амврозия Метлинського напечатав я доволі простору працю в видавництвах Академії Наук в Кракові п. з. »Charakterystyka i geneza poetycznych utworów Ambrozego Metlińskiego«. Тут обняв я всі стихотвори поета, подав їх характеристику і ґенезу, старався вияснити, під яким вражінем стояв поет, коли з одної сторони величав царя а з другої виступав з завзятою ненавистію против Поляків. Ся перша черта замітна також у иньших поетів, що жили в Харкові, як у Артемовського, Основяненка і Корсуна. Всі они взивають до вірности цареві а Корсун величає навіть царя-батьком України. Можлива річ, що і Метлинський під впливом товаришования з сими поетами ударив в ту струну. Но не виключена річ, що на сю черту в письмах писателів харківського круга зложили ся також полекші, яких дізнавало тогді українське письменство в Росії а дальше і сей факт, що Росія у знала офіційально самостійність української мови, печатаючи в »Журналъ министерства народнаго просвѣщенія» за рік 1838

(Том 17 і 18) перевід статії перемиского а опісля львівського крилошанина Ів. Могилянського »Rozprawe o ruskim języku« п. з. »О русском языкѣ« а даліше розправу Мих. Максимовича п. з. »Критико-историческое изслѣдованіе о русском языкѣ«, де висказано рішучо гадки про відрубність української мови від польської і російської. Розуміє ся, що на сю черту а даліше і на другу черту, ненависти против Поляків в поезії Метлинського зложили ся ще иньші причини. Щоби вияснити ті причини а zarazом подати в коротці генезу поезій Метлинського я печатаю короткий зміст моєї праці в тій формі, як єго подала краківська академия в своїм бюлетині (за падолист 1896 р.). Він заступить бодай в маленькій часті зміст моєї праці і познакомиць читателя з її результатами.

На початку моєї праці про Метлинського зазначив я, що польско-українська школа має ту заслугу для розвою українського письменства, що в творах її поетів, по раз перший в літературі, виступає культ українських могил і степів, козацтва, бандуристів і українських пісень. Майже рівночасно з виступом поетів польско-української школи а даліше під їх впливом стремленє величання України бачимо також в російській літературі а іменно в поезіях Рилєєва, Кольцова, в »Украинскихъ Мелодіяхъ« Маркевича, в повістях і поезіях Гребінки. Той літературний напрям мусів перейти до українського письменства і виступає виразно вперве в сти-

хотворах Метлинського. Він оспівує українські могили і степи, українську минувшість, величає козацтво, виводить постати бандуристів, виступає проти зрадників рідного краю. Попри сердечну любов до України, її минувшини, козацтва, бандуристів, я бачу в поезії Метлинського одну ноту недостроєну ні до цілості його поезій, ні до минувшини України, ні до сучасного положення українського народу. Здавало би ся, що поет боліючи над Україною і плачучи за її славою, ударить в пристрастних словах на винників її недолі, котрі почавши від Петра Великого укорочували її права, знесли гетьманщину, зруйновали Січ Запорозьку, завели кріпацтво. Думав би кождий, що Метлинський, подібно як Шевченко в своїм «Сні» або «Кавказі», писаних в кілька літ після видання поезій Метлинського, виступить з всею силою против депотизму і кайданів... Метлинський того не робить. Він взиває Українців до вірної служби цареві, до нищення ворогів російського царства. («Д о В а с», «П о ж а р М о с к в и»). Метлинський йде навіть так далеко, що взиває російських і польських поетів емігрантів, щоби вертали до Росії і заспівали голосну пісню:

»Край не малий в нас, великий в нас Цар;
Щоб була-ж і пісня голосная!« (*Самотні півиці*).

По моїй гадці, та фалшива струна в поезії Метлинського відозвала ся під впливом творів Пушкіна і Жуковського. Користуючись студією

проф. Третяка п. з. »Ślady wpływu Mickiewicza na poezję Puszkina« перейшов я стан психологічний Пушкіна і виказав, як Пушкін і Жуковський стали апотеозувати деспотизм і при тій нагоді вказав я на споріднене поезій Метлинського з стихотворами Пушкіна «Клеветникамъ Россіи» і «Годовщина Бородинна» і з стихотворами Жуковського «Пѣвецъ въ станѣ русскихъ войновъ» і «Русская слава». Подібно, як у Жуковського, першим ворогом Росії в сїм віку був у Метлинського Наполеон, котрого неудачі в війні з Росією присвятив поет верш «Пожар Москви». Сей верш єсть перерібною поезії Челяковського «Велика Панахида», печат. в р. 1829 в збірнику поезій «Ohlas pism ruskych»; єї надав Метлинський оригінальну форму а по часті тенденцію в душі поезій Жуковського. Другим ворогом границь російського царства, по гадці Метлинського, суть Поляки, до котрих, відноситься поет з неохотою а подекуди з ненавистю. («До Вас», «Рідна мова»). В вершах «Гулянка», «Підземна церква», «Рідна мова» згадує поет про кроваві і печальні боротьби України з Польщею в XVIII. віці. Було би зовсім зрозумілою річю, колиб Метлинський звернув був свої симпатії до козацтва, однак думаю, що поет міг здержати ся від сїяння ненависти против Поляків тогди, коли рани їх по недавнім повстанню були ще не угоєні. І тут писав поет під впливом Пушкіна і Жуковського а

в значній частині під впливом «Історії Руссов» псевдо-Кониського, переповненої видумками і перекрученнями, котра вплинула некористно не лише на тенденцію поезій Метлинського, але також Шевченка і на українську історіографію.

По моїй гадці, неможливою єсть річню, боронити Метлинського за величанє деспотизму, то однак тягар єго вини мусить бути менший, коли поглянемо на метаморфозу геніяльного Пушкіна, що в виду російських відносин, в надії ліберальних полекший для свого народу, став ворогом своїх давних, загально людських ідеалів. Чи не надіяв ся Метлинський тою фалшивою струною дішнати полекші для свого бідного, в кайдани кріпацтва вкиненого народу, полекші для розвою духового життя України?

По при вплив російської літератури на провідні ідеї Метлинського, виджу також єї вплив на концепцію деяких стихотворів поета. Так стихотвір Метлинського «Сирітка» («Дитина-сиротина») єсть високо артистичним наслідуванням поезії Козлова «Деревенская сирота», хоть сам початок нагадує також поезію Жуковського «Воскресное утро въ деревнѣ». Верш Метлинського «Старець» нагадує Жуковського «Пѣснь бѣдняка». Вкінці стихотвори Метлинського «Кладовище» і «Смерть бандуриста» писані під впливом поезій Маркевича «Платки на козацькихъ крестахъ» і «Бандуристъ».

В другій частині моєї праці виказав я з я-

ким пієтизмом відносився Метлинський до мови свого народу і до його пісні, в котрій найшов багате жерело поетичного натхнення. Смуток, котрий пробиваєся в поезіях Метлинського, єсть по моїй гадці від'звуком української народної поезії. В піснях народних сїдають на трупах козаків зазулі і плачуть за ними, злітають ся орли і ворони та відправляють страшний козацький похорон. Той сам козацький похорон осьпівав Метлинський в своїх поезіях. Вплив народних пісень замітний в поезіях Метлинського «Бабусенька», «Козача смерть», «Степ», «Смерть бандуриста». Метлинський осьпівав рівнож одно народне повір'є в стихотворі «Покотиполе». Се повір'є послужило також мотивом для повісти Основяненка п. з. «Перекотиполе». Декотрі поезії Метлинського, як «Чарка», «Бабусенька», а по часті «Козача смерть», «Гулянка», «Пожар Москви», пригадують нам в стилістичнім укладі народні думи.

В третій частині праці підніс я сліди впливу польсько-української школи на поетичні твори Метлинського. Що поет знав літературу польску взагалі, про се свідчать його переклади поезій Міцкевича, Суходольського, Вітвіцького і Одинця. Апотеоза Київа, яку подибуємо в поезії «Підземна церков», повстала на рівні під впливом «Powiesci kozackich» Чайковського і поезій Рилєєва та Козлова п. з. «Кієвъ». Крім далекого споріднення поезій «Спис», «До Вас»,

»Гулянка« з стихотворами Падури, вплив того послідного поета а іменно єго думи »Сїрко« і »До Дніпра« добачую в поезії Метлинського п. з. »Гетьман«. В тих стихотворах крім споріднення виступають також визначні різниці в поглядах на будучність козацтва. Падура і поети польско-української школи вірили, що козацтво повстане на ново, що вернуть сьвітлі часи кінця XVI. і полов. XVII. віку, коли Поляки злучені з козацким війском добували слави і побід: — Метлинський не вірить в повстанє козацтва.

В четвертій частині виказав я вплив німецької літератури на поезию Метлинського. Поет переводить на українську мову поезії німецьких романтиків Кернера, Маттисона, Улянда, Анаст. Гріна, Еленшлегера а в піснях і баладах Улянда находить Метлинський богате жерело для своєї поетичної творчости. Поезия Улянда »Hausrecht« дала зміст поезії »До гостей«; верш »Trinklied« переробив Метлинський на поезию »Гулянка«, балади »Die verlorene Kirche« і »Die sterbenden Helden« вплинули на поезії Метлинського п. з. »Підземна церква« і »Козача смерть«.

Поетичну творчість Метлинського схарактеризував я тими словами: »Рами, в котрих обертає ся поет, невеликі. Він сьпівак могил і курганів. На них вказує поет і хоче будити у свого народу любов до України і єї минувшини. Метлинський не єсть навіть бандуристом, ко-

трий би на взір українських дум осьпівував чи то важнійших лицарів, чи поодинокі історичні факти. Їго пісня обертає ся тільки в елегійних споминах про славу українського народу. Як не широкі рами поезії Метлинського, так невелика єго інвенція. Мотиви найліпших єго поезій взяті з російської, чеської, польської або німецької літератури. Однак Метлинський умів тим мотивам надати оригінальну форму, оригінальний кольорит, через що ті єго твори будуть все займати визначне місце в українськім письменстві. Піднести належить також гарну мову, в якій зложені ті поезії. Метлинському треба признати в українській літературі місце *першого* поета-романтика, що вплинув не лише на напрям літературний в відроджуючім ся письменстві в Галичині, але також в поезиях Шевченка.

Замітки Метлинського

про українсько-руську мову.

Один зі своїх стихотворів п. з. »Рідна мова« кінчить Метлинський тими словами:

Було щастя, були чвари,
 Все те геть собі пішло,
 І як сонце із під хмари
 Рідне слово ізійшло.
 Приняло козачі річі,
 Регіт, жарти, плач, печаль;

Озоветь ся як із Січи:

Стане сьміх і стане жаль...

Вже сї верші сьвідчать виразно, з якою любовию, одушевленєм і сердечністю відносив ся поет до сеї спадщини по наших батьках, до сего одинокого скарбу, який остав ся нам з колишньої нашої могучости, з сьвітлої часами та більше печальної і кривавої минувшини — до рідного слова. З тим самим пієтизмом відносить ся поет до української мови в своїх »Заміткахъ относительно южно-русскаго языка«. Він дрожить над будучністю українського слова, любить ся єго евфонією, вірить що на українській мові можна виразити всі найкрасші чувства і пориви серця чоловіка. І тут ми бачимо Метлинського більше поетом чим фільольогом, хоть деякі єго фільольогічні спостереження не утратили до нині своєї цїни. Розумієсь, що і в тих замітках дав також Метлинський волю і своїй симпатії до російського царства і по часті своїй антипатії до Поляків. Метлинський починає:

»Українсько-руська мова, котрою говорили перші наші літописці, що немов би в ковчезі перед потопом времен зберегли заповіт прабатьків російського Царства для потомства; українсько-руська мова, на котрій, в думках, осьпівали наші батьки своє житє і славу України, тої сьвятої колибели могучого Царства; — мова, на котрій правдоподібно звучали річи київських князїв, прабатьків наших православних царїв, ко-

трої слова і вирази ще й до нині звучать в сьвя-
тім письмі... Українсько-руська, говорю, мова
з дня на день забуває ся і мовкне і прийде час
— забуде ся і умовкне...

І слова єї тільки, може бути, в сумних піс-
нях долетять до потомства... і слова єї найде
потомство в темних для себе місцях літописи
подивує ся тим рідним незнакомцям, назве
їх недоглядом переписчика — і поправить...

Но може бути і то, що в добі маловаження
українсько-руської мови, просне ся для неї лю-
бов. Хто-ж збере, як добрий син, порошок своїх
батьків, щезаючі останки українсько-руського
слова? Они розсіяні від Висли до Кубані.

Метлинський вказує далше на се, що ро-
сійске правительство і просьвічені мужі звер-
нули увагу на сьвіт Словенії а се дає поруку,
що ні одна черта народности не пропаде; він
радіє що в »Журналъ министерства народнаго
просвѣщенія« за рік 1838 появили ся початки
студій над українсько-рускою мовою і вірить,
що се початок а не кінець праці над тим пред-
метом. На тім кінчить Метлинський вступ (стр.
3—5) і приступає до першої замітки над мельо-
дією або евфонією українсько-руської мови.

Замітка I.

»Ніжний запах цвѣтів, живу гру красок,
любий голос соловія, хто їх опише? Хто се опи-
ше, зобразить, виразить, тому хиба можна про-
бувати своїх сил на се, щоби описати мельодию

одної із мов чоловіка, бо і в ній тільки непередайного, неунятого, невисказаного, що в запаху цвітка для тих, що єго не чули, що в живій грі красок для тих, що єї не виділи, що в співі соловія для тих, що єго не знають...

Не маю наміру знакомити зі звучністю українсько-руської мови тих, що єї не чули і тих що з єї мелодією незнакомі; висказую тільки замітку, котру, правдоподібно, удало ся зробити кожному, хто приглянув ся виговорови Великороса і Українця. У Великороса замітне при виговорі слів напружене губних м'яснів і стиснене уст, через що звуки, так сказати-б, проціджують ся і одержують особливу силу і різкість, котра впрочім, при чистім виговорі має в собі щось любого; на против в Українця плывуть звуки свобідно і спокійно і лють ся з філею воздуха з отвертих уст а від сего походять і особлива м'якість і ніжність і напів, питомий єго виговори. Тому любить Великорос самвзвук **ѣ**, виговориє співзвук **в** як непитоме для словено-церковної мови **ѣ**, самозвукови **ы** придає особлившу силу і т. п. На против не любить Українець ні самозвука **ѣ**, як єго виговориють в Великоросії, ні співзвука **ѣ**; самозвуки **ы** і **и** вимовляє м'яко і відкрито, співзвук **в** майже як **у** і т. п. Чи не замітний при всім тім вплив студеної півночі і теплого полудня?

Звідки-ж взяло ся в Великоросії ложне понятє про брак ніжности в виговорі українськім або галицкім? Чи від того, що про сей ви-

говір судили після букв, не знаючи, що Українець або Галичанин, не виголошує ніколи тих букв так, як їх виголошує ся в Великоросії; чи від того ще, що слова виголошені не так, як ми привикли чути їх з дитинних літ, видають ся нам чимсь неправильним, виродженим і сьмішним.

Хоть порівняння ті не стануть доказом, скажемо однак для пояснення нашого поняття про звучність українсько-рускої мови, що, коли польська мова ради свого щебетання і бренчання, ради свого »brzmienia« підходить в устах прекрасної Польки до звуків арфи, гітари, гуслів, а великоруска мова різкостію своїх тонів подобає то на скрипку то на клярнет, то мова Українця-Русина своєю м'яккістю і ніжністю подібна до звуків віолончелі або флєта а загальною мелодією зближає ся до словено-церковної мови, що звучить величаво і повно (величественнымъ органом).

На тім кінчить Метлинський свою першу замітку (стр. 5—8). В другій замітці подає поет вістки про місце мешкання і про число українсько-руського народу покликуючи ся на твір Шафарика »Geschichte der slavischen Sprachen« і на німецьке виданє граматики Йосифа Левицького. Вістки ті вже по части перестарілі або неточні, тому можна їх безпечно оминати. В дальшій частині говорить Метлинський про відтїни говору галицького. Він пише: »Відтїни говору червоно-руського не важні і майже всі містять ся: в уживаню заіменників — *я, ты, ся, ми, ти, си*

*

місто мене, тебе, себе, мені, тобі, собі; в відділюванню від глагола заїменника *ся* — *ся* *взять* місто *взяться*, *ся* *забирають* місто *забираються* і т. п.; в пропущенню *ть* в 3 особі одиничного числа в глаголах на *ся* — *вкривав* *ся* місто *вкривається*, *двигав* *ся* місто *двигается* і т. п. Всі ті прикмети додають червонорускій мові багато ніжності і могли би з користю бути введені до мови Українців. Крім того говорять Галичани *няй* і *нех* місто *нехай* і *хай*; самозвуки *а* і *я* виголошує *ся* в деяких місцях Галичини як *е*; в глаголах уживає *ся* ще (но не в піснях) окрім звичайних українсько-руських минувших простих часів (*знав*, *знала*, *знало*, *знали*) по приміру мови польської і церковної, зложені — *знав* *єм*, *зналам*, *зналом*, *знав* *єсь*, *зналась*, *зналось*, *знав*, *знала*, *знало*, *знали* *єми*, *знали* *єсте*, *знали*. (стр. 8—10).

Третю замітку (стр. 11—13), де Метлинський говорить про правопис в українсько-руським письменстві і згадує про людий, що теоретичним чи практичним опрацюванням українсько-руської мови віддавали також услуги справі правописній, а дальше четверту замітку (стр. 13—15), в котрій подає Метлинський взірці правописи Максимовича, Котляревського, своїх «Думок і пісень», Срезневського і Артемовського, я поминаю хотьби й для того, що вже проф. Ом. Огоновский в своїй «Ист. рус. литературы» (ч. II. (1) стр. 140 і дальші) зібрав доволі старанно

гадки письменників галицьких і українських про справу правопису.

В пятій замітці каже Метлинський, що правопись в старих списках словено-церковних літописий і иньших книг, в богато случаях, немов би приноровлює ся до прикмет українсько-рускої мови, так що часом приходить на гадку, чи не для тої то іменно мови она придумана? Так вказує поет, що Великорос виголошує самозвуки **ѣ** і **ѣ** однаково, напротив Українець вимовляє перший як звичайне **е**, з виїмкою питомого словено-церковній мові скріплення (йотованя) на початку слова і після самозвука, де він переходить в остре **ѣ** (**je**); другий самозвук виголошує Українець як остре **і** (**ji**), де тільки єго писало ся або пише ся в словено-церковних книгах і літописях. Так прим: пише ся: сѣйте, дѣлѣте, гнѣзды і т. п.; а виголошує ся в українсько-руській мові — сійте, діліте, гнізди, в великорускій сѣйте, дѣлите, гнѣзди.

Дальше звертає Метлинський увагу на се, що в старинних рукописах і старопечатних книгах находимо: яснаа, чистаа. Хоть потреба скріпити самозвуки, що слідує за самозвуком не дозволить ні одному з Словян виголосити друге **а** без скріплення, то Українець легко обходить ся без сего, бо він любить скріпити навіть початковий самозвук кожного слова, перед котрим друге слово кінчить ся на самозвук. Так прим. Дівчина уродлива у річки

стояла, лице умивала, виголошує ся (особливо в піснях): дівчина юродлива ю річки стояла, лице ю мивала.

Вкінці замічає Метлинський, що Українець, для оминення немилої стрічи двох самозвуків, ставить на початку слів, що потинають ся самозвуками **у і о** співзвук **в і** говорить: в у с місто у с, во ко місто о ко і т. п. В словено церковних книгах і літописях пише ся в таких случаях о у і **ω**; в Несторі, списку монаха Лаврентія, уживає ся часто **о** місто **в і** пише ся жи оуть, Вольга і **ω** льга і т. д. Чи не виголошувало ся в старині о у і **ω** за в у і во? (стр. 15—17).

Замітка VI.

»Яких задивляючо-остроумних правил не перевів Українець в своїй мові, щоби тільки довести її до більшої мелодійности!

Миле для славянського уха скріплене самозвук по самозвуці, розширене в українській мові, як се ми вказали, навіть на початкові самозвуки кожного слова. Так, щоби заховати потрібну в ній, для плавного виголошування слів, розмірність між кількістю самозвуків і співзвуків кладе ся в початку слів на **у і о** співзвук **в** (у х о і в у х о, о с ко ма і в о с ко ма), або опускає ся на початку і кінці самозвук **о** (ди н одним місто один одним, город м. о город, гірки м. о гірки, робим м. робимо, зробім м. зробімо), або перемінює ся са-

мозвук **у** на співзвук **в** і на відворот (утік і втік, у лузі і в лузі, у восени, і в осени, Україна і Вкраїна, учора і вчора), або цілком затрачує ся самозвук **у** (в тім і в тому, в густім і в густому), або самозвук **и** переходить в **ь** або **й** (иду і йду, и і й, пити і пить).

Окінчення прикметників підчинені також законам звучности: відповідно до потреб слуху, говорить ся — зелена і зеленая, зелену або зеленую, зелене або зеленеє, зелені або зелений.

В глаголах замітна особливо для богатства окінчень 3-та особа одиничного числа, часу теперішнього: сьвіти і сьвітить, — каже і кажесть, — сьпіва, сьпіває і сьпіваєть». (Стр. 18—19).

Замітка VII.

Чи лише в одній музикальності, лише в одній мелодійности і звучности слова ціле достоїнство українсько-рускої мови? Ся мова не в силі виразити мислей чоловіка, єго чувств і пристрастей, то не важні для нас ні єго люба мелодія, ні єго звучність.

І так замітимо: Українець не стрітить недостатку в своїй рідній мові при вираженю якої-б то не було пристрасти або чувства! Чи закипить в нім гнів, чи туга налетить на него, чи розм'ягчить ся єго серце ніжностию, чи попаде він в шутливо-веселе успосібленє духа —

не стрітить він недостатку в своїй рідній мові..
 Всьо дасть ся виразити в тій мові, вилеліянній
 не на безжизненній почві граматики, а в полі
 битви і в жарі мести, на вольних пирах коза-
 цтва і в гулянцім бутю гайдамаки, — в мові ви-
 коханій на тужливих плачах за вітчиною без-
 домного скиталця на чужині, на піснях любови
 розпалених горячими поцілуями любовників і на
 піснях розлуки, розігрітих палючими слізма ді-
 вочих очий, на ніжних і печаливих словах ма-
 терий до синів, з котрими готовили ся они
 кожного дня розстатись, на довго, на довго, сли
 не на віки. Гнет і муки нанесені Ляхами і Та-
 тарами, обогатили українсько-руську мову мно-
 жеством проклонів так сильних, що мороз про-
 ходить по костях, коли їх слухаєш... І доси здає
 ся Українці при розлуці з любим сином, що він
 понесе ся від неї на смертне поле, з котрого не
 многі вертають, — і горе єї при тій розлуці
 тяжке і томляче а душа рве ся до лету з тіла
 в слід за милим сином і сльози не лють ся
 з очий, но огнем палять в серци... І доси розлу-
 ка на Україні так само тяжка і так само горя-
 ча любов на Україні-Руси.

З прикмет українсько-рускої мови достойне
 особливої уваги богатство на здрібнілі форми:
 мати, матінка, матенька, матіночка, ма-
 тунечка, матуся, матусенька, матусе-
 сенька, — рідна, рідненька, ріднесенька,
 ріднесесенька, — Ганна, Галя, Ганноч-
 ка, Галечка, Галенька, Ганнуся, Ган-

нусенька, Ганнусечка, — їсти, їстки, їсточки, їстоньки і т. п. Що до уменшення імен власних, треба замітити, що часом кождий з членів численної семі старає ся по своєму виразити в здрібнілім виді імя маленького любимця, а в сей спосіб, немовби кладе печать своєї особливої ніжності. Но хто би подумав, що навіть infinitiv-и глаголів можна передати в ніжних, здрібнілих формах? Мати Українка не скаже про свою маленьку дитину, що она хоче спати або пити, но скаже: воно хоче спатки, спаточки, спатуні, спатунечки, спатоньки, спатусі, спатусеньки, — воно хоче питки, питочки, питуні, питунечки, питоньки, питусі, питусеньки і т. п. Сею прикметою приближають ся infinitiv-и глаголів до іменників, в котрі переходять они також в мовах індо-германських (гл Ворр. Über das Conjugationssystem.)

Трудно найти мову, котрій уступала-б українсько-руська в живости оповідання а се повстало через множество фонетичних слів, особливо окличників (геп, гуп, лясь, ляп, дзиз, дзень, трісь, блись, скік і т. п.), не згадуючи вже про оживляючі оповіданє пословиці і бистрі звороти бесіди, в котрі та мова так богата. Замітимо ще, що в українсько-руській мові находимо форми часу будучого простого, яких нема в мові великорускій, а котрі, правдоподібно, повстали через злитє infinitiv-а з формами глагола маю: жатиму, жатимеш,

жатиме, жатимемо, жатимете, жатимуть.

Слїдувало-би ще поговорити про богатство українсько-руської мови в синоніми, для вираження різних відтінків чутства і поняття; но для повного розбору того предмету, потрібна ціла, простора студія, на яку він заслугує. На борзї нагадую синоніми глагола ідти і ходити: брести, бродить, чвалать, чимчикувать, швандять, дибать, човіти, копать і т. п., синоніми глагола говорити: казати, балакати, базікати, базувати, слезувати, варнякати, патякати, калякати, балагурити, раздабарювати, дріботіть, цокотіть, торохтіть, мимрити і т. п.

Прочитайте пісні Українця, коли хочете знати, що єго мова спосібна до того, щоби виразити дуже ніжні душевні движєня в найніжнійших їх відтінках, прочитайте думи Українця, коли хочете знати, що єго мова в силі описати і величаві явленя природи і народні повстаня та спори, — може згадувати про невислїдимість Божих путий в подїях житя, може виразити і роздираючий наше серце регіт розпуки». (стр. 19—25).

· *Замітка VIII.*

»Українсько-руська мова сильна і ніжна, мєльодийна і звучна, чи давно повстала? Певно для своєї молодости не заслужила ще від людей на поважанє...

Коли правопись словено-церковних книг приноровлює ся до тої мови; то значить, що мова близька і подібна до неї істнувала в часї сьвятих отців, Кирила і Methodия, котрі винайшли чи установили для славянських мов азбуку і що сеї мови не лишили апостоли своєї уваги... справедливість сеї гадки доказана висше.

Коли в мові українсько-руській сходять ся прикмети різних і старих говорів, різних і старих славянських племен; то значить, що мова та не єсть молодую галузю одної із славянських мов, але що она виросла з ними з загального старого кореня і черпаючи з того кореня разом з ними одні животні соки, розвила ся самостійно, вилелїяна народним житєм, народними обставинами...»

На се дає Метлинський кілька доказів, а іменно: що приставка *в* на початку слів з самозвуком *о* (*васа* місто *оса*) стрічає ся також в мові Полабів і Вендів, котрих давно стерли Німці з лица землі і в простонародній мові чеській (*вотец* місто *отец*). Приставка *в* на початку слів з самозвуком *у* (*вуха* місто *уха*) задержалась в мові Виндів і Хорватів. Виговір самозвука *ѣ* як острє *і* (*ї*) стрічає ся у одного з сербских племен; виговір самозвука *и* не як острє *ѣи* (*ї*) а як просте *ы* (*у*), можна найти в багато словах мови сербскої. Дальше продовжає Метлинський: »Коли, як приняв Шафарик, славянські мови різнили ся вже в часї Кирила і Methodия, перекладчиків сьвятого письма на мову званою сло-

вено-церковною, то можна прийняти, що українсько-руська мова не зовсім була чужою для тих перекладчиків, інакше, як пояснити сю обставину, що багато слів і граматичних форм українсько-руської мови находимо в мові словено-церковній? Звернемо увагу на граматичні форми спільні одній і другій мові: а) відмінки (падежі) іменників — синови, сыне, Петре, воле, водо; б) число двійне іменників — очима, плечима; в) четвертий відмінок числа множного годиться з першим відмінком в одушевлених предметах — воли, коровы; д) переміна співзвуків *к, г, х*, перед *ѣ* — о языцѣ, о друзѣ, о грѣсѣ; е) відмінки прикметників — святѣй, о святѣмъ, о святѣй; ф) заіменники — мене, тебе, себе, мя, тя, ся, ми, ти, си; г) *infinitiv*-и — пити, їсти і т.п.; h) уживане спомагаючого глагола *быть* в 2 ос. одиничного числа, часу теперішнього — зробивъ єси, дурень єси і т. д.

»Замітне окінчене минувшого часу в різних славянських мовах. Возьмім прим. глагол *писать*; то буде в словено-церковній мові: — *писа*, в сербській — *писао*, в словацкій — *писау*, в українсько-руській — майже *писав*, в великорускій, чеській, польській — *писалъ*. Яка поступеність віддалення від м'якого звука полуденно-східних мов! Крім прийнятого поділу славянських говорів на східні і західні, чи не прийдеся їх ще розділити на північні і полуденні? Північ і полудне, як здаєся, положили замітну печатку на житті, характери і мови народів». (25—9).

В дев'ятій замітці

питає поет, чи українсько-руська мова все була в погорді, чи нею говорили лише ті, що инакше говорити не научили ся, писали тільки ті, що инакше писати не уміли? Поет відповідає:

»Нї! В заповітах наших батьків, в ковчезі нашої слави, в історичних свідочтвах нашої правородности (законнорожденности), словом, в наших літописях сильно і часто перебиває ся українсько-руська мова, як би з під кори мови мертвої, сьвятої, словено-церковної... І як же не бути сему? Розсадник нашої православної віри і нашого народного образования — українсько-русский Київ — був і місцем життя наших перших літописців, і як мова життя, українсько-руська мова вривала ся в їх історичні писання, хоть они передкладали над неї мову, котрої маєстатичні звуки підносили їх до Бога в часі Богослуження«.

Поет зазначає, що Лаврентиєвский список Несторової літописи міг би доставити нам найбільше українсько-русских слів і виразів, що однак і Псковська літопись була би в дечім незрозуміла без знання українсько-руської мови. Тут приходять слова: спровадить, изволить волю (волити волю), гадать, истомний (ізомить), искрадомъ (крадькома) нарова (норови), кутній, Украина (в значеню пограничної сторони), наймить, въ опасъ, пакость, исполохъ і т. д. В тій же Псковській літописи уживає ся з місто с, в місто у

і на оборот; в ній ставить ся після *к, г, т, м, р* самозвук *ы* як се і до нині на Україні-Руси виговорює ся (многихъ, гибель, самыхъ, тыхъ, товарыщи, Кыєвъ) а після *ц* кладе ся *и*, як прим. гонци, дѣвици, нѣмци і т. п.

Метлинський замічає дальше, що не тільки в Малоросії але і в Червоній Русі уживали літописці українсько-рускої мови в своїх творах і наводить на доказ кілька стрічок з т. зв. львівської літописи (XVII в.) Дальше зазначає поет, що мовою українсько-рускою говорили так низші як і вищі класи народа, що она панувала в руских землях, що належали до королівства польского, що нею говорили також на дворі князів литовских і в знатнійших домах, що в тій мові ведено на Литві дипломатичні переговори і списувано важніші державні акти (Литовска Метрика), чому й не дивуватись, бо ціле населенє Литви було руске, з виїмкою одної десятої долі населеня литовского. Поет висказує здогад, що і польська мова заняла свої красші прикмети і богатство з українсько-рускої мови, бо в тім часі, коли польські письменники думали і писали латинською мовою, українсько-руська мова була вже вповні образованою.

На тім кінчить Метлинський свої замітки. Цілю тих заміток не було, як сам признає, висказати всю вагу, все достоїнство і подати всі прикмети українсько-рускої мови, бо се можливе лише в повній граматиці і словари. Поет мав лише на цілі, звернути увагу ученого і неуче-

ного Українця на деякі особливости єго Слова, для котрих оно заслужило на більше уваги і почитання. Він вірить, що студії над котрою небудь мовою, що находить ся тепер в могилі забуття, можуть принести багато хісна, багато сьвіт-лих і прекрасних ідей для фільольогії взагалі тому кінчить: »Коли можемо заховати память хотьби одного з народовців землі і не заховаємо — и аще погібнетъ единый отъ малыхъ сихъ, грѣхъ намъ отъ Бога великій«. (стр. 29—35)

ДУМКИ І ПІСНІ.

Ой в полі могила з вітром говорила:
Повій, вітре, ти на мене, щоб я не чорніла;
Щоб я не чорніла, щоб я не марніла,
Щоб на мені трава росла, та ще й зеленіла.

І. Бандура.

Єремії Галці.

(«Думки и пѣсни» стр. 39—40.)

Кому як не тобі, рідокоханку,
Отсю висьпівував би я сьпіванку?

Та чи ви вже, братця, не чували
Про старого козака-сьпівак?
Вспомянім-лиш його йому ж в дяку!
Бо вже які й чули, позабували...

Про гетьмана, чи про гайдамаку
Дід засьпіває, в бандуру заграє, —
Плаче бандура, мов оживає:
Жаль візьме дитину, візьме і бурлаку!

Його бандура, схоче він, завіє,
Його бандура й вороном закріче,
Мов та дитина, жалібно плаче...
Слезі полють ся, серденько нїє...
Деж ти дївав ся, та старий сьпіваче?
Ой засьпівай нам про життя козаче!

*

II. До Вас.

(»Думки и пѣсни« стр. 41—3.)

Будьте-здорові, дядьки та братця!
А дайте-лишень за бандуру узять ся,
Та на бандурі розіграють ся,
В старині-бувальщині покохаться!

Ой не лїзь, дядьку, в високої хати,
Бо там із тебе будуть глумувати!
Ой, не лїзь, дядьку, в паньські хорони:
Там не чувати дідівської мови!

Возьми, дядьку, гострий спис,
Сядь на коня, та-й у ліс!
Там на волі, на просторі
Скакати мемо доволі;
Долі в полі спати мемо.
Собі долі шукати мемо!

За білії руки панянок нам не водити
От по тому гладенькому ніби скло помості...
Нам, братця, нам, братця, вже нам не ходити
Та до панів, до панів тих великих у гості;
Нам, братця, нам, братця, під конем трощити
Ворогів наших невірних проклятії кости...

Або в морі
На просторі
Цареві служити,
Славоньки собі шукати;
Ворога губити,
Та щоб наших було знати!

Гей, братця, гей, братця, то наша дорога,
А не місце тепле в панського порога!

III. Зрадник.

(»Думки и цѣсни« стр. 44—5.)

Хто тебе, родину, рідний зневажає,
Хай той на чужині серця не має,
Та щоб до кого в горі притулити ся,
Та щоб було з ким горем поділити ся!

Хто свою віру, хто край свій покине,
Хай той без роду на чужині згине,
Згасне його око, душа почорніє,
Замре його голос, серце зотліє!

Він од Бога долі не знати ме;
Тільки од Бога кари він ждати ме!
Де він стане, де він гляне —
Й чорний ворон літати стане!

Хтось ворону його вкаже,
Заздалегідь уже скаже:
Отто ваша
Буде паша!

Як його злиї кари карати муть,
Батьки й малим дітям казати муть,
З хрестом вони казати муть зтиха:
Оттак, діти, не дай Боже лиха!
Оттак, діти,
Не робіте!

Зрадник од людий ласки не знати ме;
Сам він од себе в пущі тікати ме...
Його рідне слово в пісні не гріти ме,
Йому пісня в серці углем горіти ме...

IV. Степ.

(»Думки и пѣсни« стр. 46—7.)

Їдемо з батьком степом серед ночі,
 То як мій коник заграє, заскаче,
 Зараз чогось мому батькові в очі
 Сльози навернуть ся, мов він заплаче...

»Чи не спитав
 Чого плаче
 Він, козаче?«

Ох, чи знаєш, каже, хлопче,
 Який степ твій коник топче?

»Щож він каже,
 Коли зна вже?«

Хто тут бив ся, в степу мчав ся?
 Хто втікав, кого лякав ся?

»Одже — й чули,
 Та забули...«

Чув чиї отсе могили,
 Чув, чого тут вовки вили?...

»Бач, від чого
 Він, небого —«

Колись, мій синку, ми тії могили
 Трупом та трупом начиняли;
 Колись, мій синку, ми в тії могили
 Злих ворогів, було, спати клали...

»Бач, од чого
 Край могили
 Вовки вили!«

V. Кладовище.

(»Думки и пѣсни« стр. 48—9.)

Дивлють ся з неба ясенько срібні зірки;
 Мають-біліють над могилками хустки.
 В тих могилках по-під чорними хрестами
 Труни та труни все з козаками з молодцями.
 Як-то в Великдень засьвітять впершу свічки,
 Як в усі дзвони вдарять, — встають козаки:
 В того шаблюка при боці, той з батіжком;
 А про-між ними вже дехто є й без чуприни...
 Як ото вийдуть вони на світ з домовини,
 Гомін як в бурю і грім луною кругом:
 Чи батьками отті Німці загнущались,
 Що чуприни вражі діти одцурались?
 Трохи й красчі були, й єю потішались!
 Колись єю з України нечисть ми змітали,
 Тільки що із головою її віддавали.

VI. Спис.

(»Думки и пѣсни« стр. 50—1.)

У батька є гострий спис,
 А довгий спис, довгий, та не сяє!
 Бо як на стінї повис,
 Щось довго вже... в ділі не буває!
 А мати як візьме спис
 (Вона павутину їм змітає):
 »Лихий його нам приніс«,
 Батько каже, й сумно поглядає...

А сотник раз зирк на спис —
 Як крикне, мов в серце спис встромив ся!
 Вхопив, на коня, та в ліс,
 І всю ніченьку в пущах носив ся...

Він вранці вернув нам спис:
 Ману напустив (каже) біс;
 І сам я не знаю, як сказив ся!
 А батько мій і проговорив ся:
 »Давно вже костий він не ламає!«
 Е! бач (я на думці), чом не сяє...

VII. Чарка.

(»Думки и пѣсни« стр. 52—3.)

Є в нас, братця, чарка на полиці;
 Та вона та чарка, срібна-старосьвітська!
 В старину жили батьки в сьвітлиці,
 Й частували єю вони ціле військо, —
 І по повній козаченьки випивали,
 Й наших батьків Гетьманами наставляли...
 Далі дужче й дужче вони гомоніли,
 Поки вони на вороних та не сіли...
 Далі на орду літали,
 Орду тую побивали!
 Срібна чарка по столові впять ходила,
 Громадонька веселенька гомоніла!...
 Вже з якого часу нема того війська;
 Позосталась тільки чарка старосьвітська!
 Вже з якого часу не має й сьвітлиці;
 А ще блищить срібна чарка на полиці!
 Вже з якого часу всюди тихо-глухо,
 А зосталась прокляту́чая сивуха!

Один козак позостав ся: серце нїє, за́ниває,
 Мов на серце сирий туман тяжко-важко налягає!

Як про військо він згадає,
 Він по повній наливає,

Й за все військо випиває...
 І куняє, й випиває,
 Й випиває і куняє:
 Оттак віку доживає!

VIII. Козак, гайдамак, чумак.

(«Думки и пѣсни» стр. 54—5.)

На воронім коню їхав козак
 Горою, долиною,
 Проміж калиною;
 Він розмовляв з милою дівчиною.

На своїх двох лісом йшов гайдамак;
 Проміж ліщиною
 Йшов він з дубиною,
 З лісом гукав — з своєю родиною!

Чвалав за возом чумак-неборак
 Низом, травиною,
 З своєю скотиною,
 Та-й балакав з лихою годиною!...

Дівчино, прощай!
 Гей, не гай ся! на ворогів, коню!
 — Ох, прощай, козаче! та обороняй
 Мати-Україну, й мене її доню!

Дубино, махай!
 Шукай, добувай мені долю!
 Кого хоч, моя дубино, зачіпай:
 В лісі — в пущах маємо ми свою волю!

Синку, поганяй!
 З нікчемного краю та до моря...
 Почвалаємо ми на чужий-лиш край:
 Може в морі втонем — там не стільки горя.

ІХ. Козак та буря.

(«Думки и пѣсни» стр. 56—8.)

Як-то в бурю по небові галас повстане,
 В чорних хмарах так грякне що-страх!
 І за хвилею винирне хвиля та-й гряде,
 Й озоветь ся в лісах, на горах:

Чи не той то козак, що де стане —
 І земля там потане?
 Чи не той то козак, що де гляне —
 І трава там зов'яне?

Чи по степові з вітром гарцює не той то
 [козак,
 Од якого тікає Татарин і Лях?
 Чи не він то гука, перескокує гору й байрак,
 І на вражі полки сипле кару і жах?

Як-же-то в ранці
 В червоній хмарці
 Сонце випливає;
 Чи не з чужини
 Та до дівчини
 Козак приїзжає? —

Не одсувайте кватирки в вікні,
 Не обступайте широких воріт

І старі, і дівки, й молодиці!
 Бо вже не грає козак на коні,
 Бо вже не стогне земля од копит:
 Вже умер чорнобривий, умер білолиций!

Як він вертав ся з краю чужого в свій дім,
 Та як він їхав в долині, —
 Буря повстала, загуркотіло, і грім
 Впав, повалив ся в долині!

Як розігнало-ж ті хмари і гень понесло,
 Глянуло сонечко, знову усе процвіло!

Що-ж то в долині? Чи дуб рясний ліг?...
 Ні! козаченько найкрасший поліг!..

Х. Підземна церква.

(»Думки і п'єсни« стр. 59—61).

Випитував я де-кого з старих,
 Котрі ще Ляха й Унію видали,
 Як діяло ся, що колись було...
 А що, міряни, слухати-б бажали?

Казав мені один чернець ось-так:
 »У Києві всьому, всьому зачало:
 Та і старий, старий же він козак!
 Того ще й не було, те підростало, —
 Давно, давно вже Київ панував:
 Його церкви аж хмари зачіпали,
 І шапку хоч би хто йому здіймав, —
 Так далі слави вже йому не стало!
 Та на Дніпрі-ж таки була і Січ...
 Так споминать не дуже-б то пристало;
 Так не к сьому таки наша і річ,
 А річ про те, як церківця запала.

Поки жили козак, списи й шаблюки,
 Не добував нічого даром Лях!
 Вже стерпів і козак чимало муки,
 Вмірав на палях він і в кайданах...
 Й попанував в лісах і по степах.
 Далі — не стало списа і ручниці,
 Прийшло ся здать і стіни і бійниці!
 — Що міркувать! чи доля, чи не доля,
 (Мовляв народові з ченців один)
 Од Бога все... —

Аж сумно... далі, з церквою, шарах!
 Пішли під землю дзвони, і пропали...
 Та-й доси, кажуть, як умре козак, —
 Гудуть ті дзвони, плачуть мов з печали,
 А иньшого, так... диво!... за життя,
 Ще на сьвітї, ті дзвони поминали...
 Є чутка: вже не жди з того пуття,
 Кого оттак ті дзвони поминали:
 Таких без слави й жалю, як сьміття,
 З проміж людий смерть вічна вимітає,
 Нема про нього на сьвітї чуття,
 Нема й могили — в землю западає!»

XI. До гостей.

(»Думки й пѣсни« стр. 62—3.)

Ми до гостей приятні хоч коли!
 Кинем для гостя і плуг і воли.
 Підем вказать йому стежку до хати,
 З гостя нї за що не возьмемо плати;
 Бо нам казали розумні батьки:
 Божою ласкою овоц — садки,
 Жито з пшеницею родить нам поле
 Не для одних нас, на всякого долю!

Як чоловікові ми не дамо,
 Бог покарає, самі помремо!
 В сльоту, зимою ми приятні:
 Стукне гость в перші, чи в треті півні, —
 Встанемо, кинемо сон і роботу,
 Встанем, відчинемо гостю ворота:
 »Гостю! ночуй в нас, і постіль отсе,
 Є і для коників, є в нас сїнце...
 Бач, який вітер мете і гукає!
 Тільки не внось свого, гостю, звичаю...
 Батько казав, що як свій оддамо,
 Ми і дітки наші — пропадемо».

XII. Пішли на втікачі.

(»Думки и пѣсни« стр. 64—5.)

Сьвітлив місяць, сьвітлив з по-за хмари...
 Два козаки на кониках утікали:
 Вони-ж отто з України утікали,
 Пильно з України мов від кари.

Дібрівонька над водою знай шуміла,
 Щось Дніпр-воду дуже колихало:
 Чи-то вона, та діброва, гомонїла,
 Чи козаки з Дніпром розмовляли?

»Не покидайте рідную, дітки, мати,
 Не беріте далекого шляху;
 Бо нікому на ворогів буде стати,
 Бо достану ся Татару й Ляху!

Найдуть ворога на мене чорні хмари, —
 Лити мете кров на чужім краю!
 Мене вже ховати класти муть на мари, —
 Спати мете на тихім Дунаю!

Коли-ж зїла уже ржа списи й шаблюки,
Вам огидло ходять за волами,
Зруйнували й віру вороги-гадюки, —
Не втікайте, козаченьки, самі!

Возьміть лишень нашу славу ви з собою,
Нехай буде про нас чути й за горами «...
Гомонїло, гуло над Дніпром-водою,
Тупотїло горами й долами!

XIII. Покотиполе.

(«Думки и пїсни» стр. 66—8).

В осени ми тряслись в таратайцї в село:
Вже на нивах нічого тоді не було,
Тільки що покотиполе вітром несло.

Отто з дїдом тряслись: воно все, бач, не
[пїшки!

Сам покійник держав, далї дав менї віжки;
Тютюн виняв, та й люльку повненько на-

[пхав,
Запалив, в зуби взяв, розкурив та й казав
(Коли схоче, розумно старий було каже):

»Ось послухай, малий! як що в серце заляже,
Коли хоч, щоб не визнав того чоловік,
Не кажи і билинцї, не тільки що жінцї:
Бо в жінок, знає сьвіт, дуже довгий язик...
А, по моєму, лучше не мов і билинцї!
Отсе раз! а ще й те, що від карі лихий
Не втече; таки Бог покарає сьвятий,
Хоч зайшов би, де й вітер не здума повіять...
Так, по моєму, лучше лихого й не дїять!

В осени два товариші із заробітків ішли,
 А один із них був чоловік не хороший:
 Він товариша вбив, щоб загарбать його гроші...
 Те сподіяло ся, як жнива вже пройшли,
 І у полі з людей не було нікогісінько:
 Як на поміч зарізаний кликав, стогнав,
 Тільки вітер озвав ся, що в полі блукав,
 З покотиполем мчав ся по ниві пустісінській...
 Умираючи, їм він казав-завіщав,
 Щоб од помсти не втік той лихий чоловік...
 От і другі жнива вже прийшли через рік,
 Мужик з жінкою в полі якось запізнали ся...
 Коли се мужикові причудив ся крик:
 Покотиполе по полю з вітром котило ся!
 Він і з першу злякав ся, далі засьміяв ся,
 Та-й не стерпів і жінці своїй він признав ся
 (Бо вже в полі з людей не було нікогісінько):
 Каже, кликав на поміч на ниві пустісінській...
 Через три дні село уже знало, й не втік,
 І від лиха не втік той лихий чоловік...
 Бо в жінок, знає сьвіт, дуже довгий язик!«
 Віжки в мене узяв, потрясли ся в село...
 А на нивах скрізь пусто та пусто було,
 Покотиполе вітром несло та гуло.

XIV. Бабусенька.

(»Думки и пѣсни« стр. 69—70).

Старую бабусеньку згадаю! вона мене ко-
 хала: піснями пеленала, рідним словом кормила,
 рідній мові учила, старую бабусеньку згадаю!
 Згадаю старую сиротину! бо вже її родину дав-
 но взяла могила і землею здавила, й кропивою
 прикрила, дощем-снігом змочила. Бабусенька
 була сиротина: бо вже її дитина, що Цареві слу-

жила, головоньку зложила, в степу-полі заснула,
грому й вітру не чула... Про козака вона сьпівала:
як його мати проганяла, дібрівонька гомоніла;
як його вона викликала, з степу чутка летіла:
що він з вітром там грає, його дожчик вмиває,
розчісує його густий терен! І про того козака
сьпівала, про якого могила з вітром говорила:
зозуленька над ним плаче, його коник в степу
скаче, над ним чорний ворон криче; криче, налітає,
очи висмикає, кровю запиває... і про його бабусеньку
сьпівала! Та ще бабусенька згадала: як зозуля кувала,
лихо віщувала; як чорная година списи, шаблі троцила
і довгую чуприну в крові помочила, та-й в глибокую
могилу зарила. Бабусенька мені сьпівала, мов осінь
листя зривала і в осоці шелестіла: вже зпав голос,
бабусенька хрипіла; вонаж таки сьпівала, вонаж
таки сьпівала!

XV. Самотні сьпівці.

(»Думки и пѣсни« стр. 71--4)

Пойте, людіе, пойте.

Ой, із моря, із глибокого
Крута скеля піднімає ся
Проміж хвилями одним-одна,
Та-й у бурю не хитає ся.

Поверх каменя сіденького
Молоденький вяз видніє ся;
Він росте-цвіте одним-один,
Самотний він зеленіє ся.

І рибалочка самісінька
І снує ся і висьпівує;
На зелений вяз прилітує,
Діточки свої провідує.

Любо самотним жить на сьвітї,
 Скеле, вязе і рибалочко...
 Любо, любо... коли се гень-гень
 Налїтає чорна хмарочка.

Буря-хвиля розходила ся,
 І на камінь напустила ся:
 Розхитав ся, розшатав ся він,
 З ним зелений вяз пішов на дно...

І рибалочка снувала ся,
 Поки дуже притомила ся,
 І в водицю опустила ся,
 Відтіля вже не вертала ся...

Хайже я вам нагадаю,
 Гей, ви самотні сьпівці!
 Що нікчемнії для краю
 Всі самотнії пісні!

Той пустив ся в синє море,
 Той на темний чужий край;
 Мов не вчули (щоб їм горе!)
 Що мовляв розумний Цар...

Є в нас Віра, Цар і Мова,
 І чимало нас Словен,
 Все своє в нас... ну, чого вам
 Ще шукати в бусурмен?

Гей, ви злітайте ся хлопці сьпівці:
 Голосніше засьпіває стая!
 Край не малий в нас, великий в нас Цар:
 Щоб була-ж і пісня голосная!

Станемо корнем на рідній землі,
 Міцно, лісом... нас не кине око!
 Тільки брехню чужина прокричить,
 Гряне пісня із Русі широко!

Скелями-валом врости-б нам, співці!
 Булиб ми Царству вал замісь плотини:
 Нечисть, як вродить ся в иньшій землі,
 Не пустив би в край наш із чужини.

XVI. Сирітка.

(«Южный русский сборник» стр. 25--7).

Із неба на сьвіт гульк сьвята неділя,
 І зрадувавсь, повеселішав сьвіт,
 І вийшло сонечко мов на весілля,
 Із саду Божого мов милий квіт.
 Чисьсь мале край церкви плаче тихо:
 Чи-то воно вже знає лихо?

Старе, мале до церкви знай пильнує,
 Бо дзвін гуде, теленька, бов та бов!
 Вже дяк сьпіва, ввесь околоток чує;
 З кадила дим у небо вже пішов.
 Одним одна на улиці дитина
 Пошарпана на їй свитина.

Посипали із церкви чоловіки,
 Тьма хлопців, баб, жінок, дідів, дівчат;
 Посунулись старці, сліпці, каліки;
 Зійшлись сусід з сусідом, з братом брат.
 Дитину ту ніхто не закликає,
 Ніхто єї не привитає.

Ось сонечко вже піднялось; палає
 Пан вигнав мух, і зачинившись, спить.
 Хто лущить сім'я, в кремнях, в паці грає,
 Хто так собі під хатою сидить.
 Сирітка знай по-під тином блукає:
 Хиба хатиноньки не має?

В піску на сонци дїтвора іграє,
 В біленьких сорочках... прийшло й воно:
 Його ніхто не знає, не займає;
 Само між ними, все одним одно...
 Тим сонце сьвітить, травка зеленїє,
 Хто згарбать щастя-долю вміє.

Он біля церкви, впять, бачу дитина...
 Кругом нікого... хрестить ся, бреде
 Шляхом, куди з покойним домовина
 Та піп з кадилом инколи іде.
 Прийшло туди і сіло на могилу!...
 Богато їх там зеленїло!

В вечерню дзвони вже людей скликали,
 По за селом гуло вже, бов та бов!
 Над гробовищем ластівки лїтали,
 Вітрець вечірний з поля йшов.
 Воно к землі, мов к рідній, прилягало,
 З могилою мов розмовляло.

Радесенька дитина уставала,
 Мов рідних, батька, матінку найшла;
 На сонечко вечірнє поглядала
 Мов рідная там хатонька була;
 З очиць слїзки упали як роса
 На травку... може в небеса!...

— — — — —
 *

XVII. Думка Червонорусця.

(«Думки и пѣсни» стр. 79—80).

Все ся втихомирило.... либонь заснуло!...
 Вже по вимощених улицах не грядуть,
 Не лящить і голосний москаль: кипить, кипить!
 Де-коли гукне на башті, й понесе ся
 Гук по городові, і мале жахне ся....
 А ніхто не вештає ся і не гомонить....
 Тільки з криш залізних дождь то капа, то дзюр-
 [чить....

Все ся втихомирило, либонь заснуло!
 Край в сю пору згадує ми ся частенько,
 Де густі луги, садочки зелененькі,
 Й хаточка з між них біліє ся панянкою....
 І в садках, в гречках, в лісах пасіки і бджілки!
 Де сьвятки з колядкою, весна з веснянкою,
 І такі чудні казки, кумедні загадки;
 Де дівчина із піснями, з чорними бровами....
 Де жила старовина, поки жили батьки!

Хто тя, краю милий, хто по волі кине?
 Хто к ті із чужини, краю, не полине,
 Із за моря думкою, з за гор голубкою?
 В безрідного душа вяне, серце стине;
 Полину-ж к ті хоча думкою-голубкою!
 Тяжко-важко, тяжко-важко на чужині:
 Чужина мя не родила і не колихала,
 Мя не годувала, може й не бажала!

XVIII. Гетьман.

(«Думки и пѣсни» стр. 81—3).

В туман зіроньки поховали ся,
І місяць у хмари заплив;
Річки дождовії снували ся...
Старий Дніпр шумів, гомонів.

Високо на замці, в сю ніченьку,
Наш гетьман вельможний стояв.
Чи він любував ся на річеньку,
Чи слухав як дождч порошав?
Він голову сиву схилив як билину,
І пильно орлом позирав на Вкраїну.

»На сторожі моє ухо;
А все тихо, а все глухо!
Чи козак і кінь умер?
Чи орел без крил, без пер?
Вже край втихомирив ся: чую од моря до моря
Не пахне вже ворога дух,
Не має вже вражого трупу...
Як на гробовищах в ніч глузу,
Де смерть все розсипала в пух,
Все, чую, тихо од моря до моря....
Чи орел без крил, без пер?
Чи козак і кінь умер?
Все і тихо, все і глухо...
Даром на сторожі ухо!«

Прислухав ся, глянув ще раз на Вкраїну,
Схиливсь як билина і сам в домовину....

На замок дивлю ся: вже в ніченьку
Пан гетьман либонь не стоїть....
І сльози не каплють на річеньку,
Й не слуха, як дождч порошить!...

У хмари зірки поховали ся,
 І місяць заплив у туман...
 Річки дощовії снували ся,
 І Дніпр гомонів як гетьман.

ХІХ. Старець.

(«Южный русский сборникъ» стр. 27--8).

Вітрець передзимний, вохкий, холодненький
 В діброві засохшим листом шелестить.
 З торбинкою старець йде сивий, старенький;
 Лист жовтий, червоний шумить, хрупотить.
 »Колись-то (він шепче), за батька і неньки,
 Возили в сю пору, складали стіжки...
 Була тоді хата, садки зелененькі,
 Сінце і скотинка, город і бджілки.
 Умерли: пропала худоба, хатина, —
 І по миру старцем пустили мене;
 Схиляю головку як тая билина,
 Усяк як чужого од себе жене.
 Тинаюсь по селах, ночую край тину, —
 Чужії і села, і хати, і тин!
 Хиба може вітер в лихую годину
 В степу поховає: не бовкне і дзвін!
 В село причвалаю в неділеньку вранці, —
 Одну менї радість ще Господь зберіг:
 Дом Божий — дом рідний для Божого старця!
 Задзвонять до церкви, то я на поріг!
 Вітрець передзимний, вохкий, холодненький
 В діброві пожовклим листом шелестів...
 Дзвонили до церкви; йшов старець швиденько;
 Втомив ся, схилив ся, й на віки зомлів.

XX. Козача смерть.

(«Думки и пѣсни» стр. 87--9).

Посвячено

ПЕТРУ ПЕТРОВИЧУ АРТЕМОВСКОМУ-ГУЛАКУ.

Сваты попиша, и сами полегоша.

Де недавно козак гомонів,

Його кінь тупотів

Як на Ляха козак налітав,

В нього спис запускав;

Там тихо по білому степові сивий

Туман розлягає ся...

Ясний місяць то із-за хмари погляне,

То в хмару ховає ся...

Степ-земля рідну й нерідну кров допиває;

А проміж трупами стогне, мов розмовляє...

То старий козак із сином віку доживає,

І порубаний з посіченим він розмовляє....

— Батьку, батьку! мені душно, мене пече,
В горлі засихає!

— Синку, синку! біля мене все кров тече,
Водиці не має!

— Батьку, батьку! хто по нас в степу заплаче
Хто нас поховає?

— Чуєш, синку? чорний ворон вєть ся, криче,
За дяка сьпіває!

— Батьку! із-за плечий мороз подирає,
В серці стине, стине...

— Трупом вкрий ся, кровю вражою умий ся,
Й їх не трохи гине! —

Оттак розмовляло, далі застогнало,

А далі й замовкло... тільки кров дзюрчала...

Де недавно козак гомонів, його кінь тупотів, —

Ворон крикав, літав і спускав ся, й на трупах

[сїдав....

Чуєш, як і вітер засвистів, загомонів?
 Плаче, оплакує козаків — своїх братів!...
 Кости по степах в пісках ховає,
 Пісню поминальну сьпіває...

XXI. Гулянка.

(„Думки и пѣсни“ стр. 90–93.)

Зрше на заповнени зраки и пѣнѣмъ срѣце имаше.

Вже не по першій пемо отсе чарці:
 Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
 Щоб воно з нами шуміло, гуло,
 І гуркотіло, стогнало, ревло!

В чорних хмарах, чорних хмарах
 З небом місяць і зірки,
 Червоніють в чорних хмарах,
 Грають, грають блискавки.
 Гряк, і далеко загуркотіло!
 Вітер схватив ся, і загуло!
 В лузі, в діброві загомоніло;
 Море повстало і заревло!
 Тріскотня в борах, бо сосни вітр і грім стріляє;
 Галас! грім і вітер землю й море бє, карає!

Вже не по першій пемо отсе чарці:
 Так ізгадаймо про де-що ми, братця,
 Щоб воно з нами шуміло, гуло,
 І гуркотіло, стогнало, ревло!

В село, на криші хат, в соломі,
 Чи од землі, чи-то од грому,
 Прожорливий лихий огонь прийшов:
 На кришу з криші він, червоний, йшов

Як од овечки до овечки вовк...
 Хто з першу і кричав, далі замовк:
 Пожар гарцював по селу дуже шумно;
 Стояли, дивили ся люди... аж сумно!...
 Земля стугоніла, огонь гуготів, і стогнало село:
 Дим, вітер й огонь там боролись, тріщало, ревло!

Вже не по першій пемо отсе чарці...
 Так ізгадаймо про де-що ми братця,
 Щоб воно з нами шуміло, гуло,
 І гуркотіло, стогнало, ревло!

Текла червоная ріка,
 Як Лях ішов на козака:
 За ним, під ним, над ним
 Огонь і кров і дим!
 Шаблі брязчали;
 Списи тріщали!
 Трощили кістки копитами
 Мостили містки головками.
 Скакали на вороному коні;
 Стогнали долі в червоній крові...
 І ручниці і лук-пук, пук, пук, пук!
 І то ворог, то кінь-геп, гуп, геп, гуп!

Вже не по першій пемо отсе чарці...
 Так ізгадаймо про де-що ми братця,
 Щоб воно з нами шуміло, гуло,
 І гуркотіло, стогнало, ревло!

Нї! крик то ще не крик, який учує ухо,
 І до якого мір привик.
 Отто страшніший крик, як тихо-глухо,
 Замовк язик, бо в серці крик...
 І мовчки тихо, тихо
 На мір находить лихо
 Як потухне сонце, крик такий по міру гряде
 І проспеть ся, із могил, що спало в них, пов-
 [стане...

Одже-й не весело, як-то й не шумно...
 Слухайте, братця, як тихо і сумно...
 Бов!... то по мертвому бовкнуло в дзвін...
 В церкву ходімо, Богові вдармо поклін!

XXII. Шинок.

(«Думки и пѣсни» стр. 94-7.)

Галас, гук і крик,
 Аж трясеть ся шинк!
 Хто пісню заводить,
 Далі й занявчить;
 Із барил дзюрчить,
 Все ходором ходить:
 Брязкотня чарок,
 Шкваркотня люльок,
 Тріскотня лавок,
 Трясеть ся шинок!

Чи до утренні кличе то дзвін?
 — Ні! то з мірян хтось теленька з похмілля!
 Чи-то по мертвому бовкнуло в дзвін?
 — Ні, то вінчає піц, на весілля
 Завтра збереть ся ціле село...
 Бач, в усі дзвони як загуло! —

Старий каже, що він сиротина,
 Одним-один як в осінь билина:
 Давно в його кат ма жінки,
 В його кат ма й діточок,
 Тільки й рідних що шинок!
 Нікому справлять поминки,
 Нікому й весілля одбувать,
 Окрім себе, нікого ховать!

Не з так старий: »жінка є,
Є ще і дитина;
Та як випє, й жінку бє,
Плаче і дитина;
Тим він дома і не пє,
А в шинку з кручини!«

Хлопець каже: »ще поки пора,
То й гуляй, кричи: тара, рара!

Старість швидко причвалає;
Хай же вона утікає,
Старість, навісна мара;
Крикнем, гукнем: трарара!

Батько дуже вже розумний,
Того дома в нас так сумно;
А в шинку не з так розумно,
Зате шумно і не сумно!

За чуприну смерть хапа —
Йди з гріхами до попа:
У шинку не та пора —
Кричи, гукай: трарара!«

Чи не до утренї кличе то дзвін?
— Ні! то з мірян хтось теленька з похмілля! —
Чи то по мертвому бовкнуло в дзвін?
— Ні! то вінчає піп, на весілля
Завтра збереть ся ціле село...
Бач, в усі дзвони як загуло! —

На дзвінницї гуло,
Розбудило село:
Зирк! червоний півень встав
На шинку, та-й засьпівав,
Вітер засвистів, і з півнем засьпівав,
Чорне і червоне піря роздував...

Сонце встало: вже в шинку не гомоніло;
 Бо що гомоніло, все вже почорніло,
 Почорніло, погоріло,
 З вітром полетіло!

XXIII. Н і ч.

„Думки и пѣсни“ стр. 98--100)

Мені в памятку ніч, як
 Сіли в човен старий — дяк,
 Дяк та я, та-й махнули...
 Та і тихий лежав
 Тоді Псло,
 І гладенький блищав
 Як-би скло:
 Верст за пять либонь чули,
 Як шубосне весло,
 І мов срібні зірки
 Заблищать крапельки,
 І притихне впять Псло...
 Дяк казав
 (Бо читав
 Вже книжок він доволі
 І у церкві і в школі;
 Бо на те вже і дяк
 Щоб книжки ті читать!)
 Він казав: одже бач глибоченько на дні
 Мов маленькі рибки
 Ті ясенські зірки?
 Та ще з ними і місяць: вони не одні!
 Воно й чудно хто з розумом гляне!...
 Одже оншо: як сніг на весні
 Ще деньок поблищить, та й ростане;
 Як трава в осени на землі
 Зеленька, а завтра й зовяне;

Снігу літом, зимою трави вже не має,
 Хоч де хоче нехай чоловік пошукає:
 Колись світ так зов'яне, ростане!
 А хто вмер, той устане, погляне:
 Уже сонця не має,
 І землі вже не має!
 Тільки те, що він на світі діяв,
 Коли доброго що там посіяв,
 Зійде в небі, й зіркою засвітить,
 І до Бога стежечку освітить...
 Хто посіяв лихо, тому лихо зійде:
 Темно, темно... і до Бога він не дійде!
 Йому вічно блукать,
 Дарма раю шукать,
 В серці пекло нести,
 І літять і брести,
 І брести і літять,
 В серці пекло нести,
 Дарма раю шукать,
 Йому вічно блукать!

Одже, чув ти? Божий світ ростане і зов'яне,
 Як трава у воснінь вяне, сніг весною тане;
 Хто що в світі діяв, в Бога ся зостане:
 Бог так каже... як Він каже, так і стане!

XXIV. Пожар Москви.

(„Думки и пѣсни“ стр. 101–104).

Царство Білого Царя широко розлегло ся,
 Од восходу до заходу сонця простягло ся:
 Є там чимало місця для сили,
 Місця чимало і для могили...
 Тісно вже в Нїмця, тісно, і місця нераз
 Для гробовища в його землі либонь не ста-
 [вало;

Яку ми спалили одну — невеличку
 За тих рідні душі, хто нас ратував...
 І Москва, як Божая свічка, огнем заняла ся,
 І Москва, як ворога кровю, огнем залила ся;
 Як зірка з мітлою, що в небі стояла,
 Півнеба червоним хвостом застинала...
 Вона гуготіла, вона клекотала,
 Стогнала, тріщала, ревла і бурхала
 Як хмари та хмари із черева дим,
 А в них гуркотів з блискавками і грім...
 Такую братам на поминки ми свічку
 Для Бога спалили одну — невеличку;
 Вона-ж нам од Бога купила ізбаву,
 З нас тяжкую кару зняла:
 Із рідного краю, мов зірка, мітлою,
 Всю нечисть-чужину змела!

XXV. Вязонько.

(Пісня.)

(„Думки и пѣсни“ стр. 105—6).

Ой, вязоньку молоденький,
 Чому рано опадає,
 Чому по полю літає
 Твій листонько зелененький?
 Та чи вже-ж то роса з неба не спадає,
 Чи сонечко землю вже не пригріває?

А є вязи вже й старії
 А ще на їх зеленіє,
 Й вітер по полю не сіє
 Їх листки уже сухії:
 Чи то вітер на їх одних з тиха віє?
 Чи їх роса поливає, сонце гріє.

»Нї, братіку! й мене роса мис,
 Й менї сонце тепло посилав:
 Не те, щоб долї менї не мав!
 Та в чужинї серце менї нис...
 Того-ж бо то і лист рано опадає,
 Хоч, братіку, мене й вітер не хитає!«

XXVI. Добридень!

(„Думки и пѣсни“ стр. 107).

Добридень!

Глянь, який усюди день:
 Сьвіт вже в хатї й на дворі;
 Вже зібрались косарі,
 Та в клепала: дзень, дзень, дзень!
 Добридень!

Годї спать!

На роботу уставать
 З позаранку привикай,
 Та й мене лишень не гай:
 Бо пора й почастувать!
 Годї спать!

XXVII. Г Л Е К.

(»Думки и пѣсни« стр. 108—15).

Посвячено

ГРИЦЬКОВІ ОСНОВЯНЕНКОВІ.

Йшов Глек Петро, уже пізенькою добою,
 Від панотця, та й так балакав сам з собою:
 »Нї, нї, панотче, нї! щоб помилив ся,
 Та не в своїй я хатї опинив ся....

Ні, ні! сего не буде вже зо мною!...
 Доба, бач, пізня... та й сею добою,
 Хоч трохи, бач, і випив, сіл்கось! дочвалаю
 Таки до хати... вже і мріє із за гаю!
 Ось! Божії на небі зірочки,
 Мов на Великдень в церкві свічечки,
 Дна за другою блись та блись
 А далі всі і занялись!...
 А онде й молодик! здоров-був, молодиче!
 Еге! чи він то чує, як його хто кличе?
 Заліз собі за хмару, та й куня! —
 Та де то 'я? отсе іще пеня!
 Он-там щось бованіє мов стіжки...
 Так не стіжки... е, бачу, могилки!
 Се гробовище, бачу! онде мріє
 Й зелений хрест — старий там сотник тліє!
 Та що то був з його колись за чоловік!
 І довго жив: таким дай Боже й довгий вік!
 В неділю, в свята зпозаранку
 Отсе ворота і оддзяпить:
 Іди, іди хто тільки втрапить —
 Є всякому горілки чарка,
 Й усе! Е, вже таких, мабуть, нема на світі!
 Хоч, так-таки, перебери в усім повіті,
 Хоч з свічкою шукай, нема таки, нема!
 А вже ума того було в него, ума!...

А осьдечки й Семен Патика.
 Хоч голова була й велика,
 Та розуму вділив Господь їй трохи:
 Все жінки було слуха він Явдохи!
 Чи до людей пійти, чи жито жати,
 Чи-то другая де яка робота:
 Ну, так що вже не вийде було з хати,
 Не тільки щоб без жінки за ворота:
 Воно-б то й чудно, а в людей буває! —

Е! не такий був Опанас Куліш:
 То, бачить ся, лежить він в ліву руку...
 Голінний вдав ся на усяку штуку:
 Чи віз, чи колесо, чи-то леміш
 Полагодить тобі, або сокиру, —
 До його йди: він вже такий... хоч що утне!
 З біди не раз визволював він і мене,
 Та-йшли до його із усього міру!
 А його жінка ще к тому й знахорювала,
 Та таки-так, що де-кому і помагала.
 Побіля єго і Юхим Стонога:
 Так, ні-завіщо згинув він небога!
 Поки не зстарів ся, було завзяття,
 Була худобинка, і люди поважали!
 А як, на старість, поховав він зятя,
 И дочку; так таки те, що від печали,
 Та й так — від чого, хто його вже знає —
 Що дня, сердега, він в шинок було чвалає...
 Не то щоб сам він пив — він і людців частує —
 Так, бач, було вже дуже часто чимчикує!
 А далі ні-навіщо звів ся...
 Зимою якось запізнив ся —
 (Та і лиха-ж була година!)
 Закляк сердега в хуртовині...

Он-там, біля верби, Олекса Шпичка:
 Русявий чоловік, а хата не величка,
 І по сусідству жив — кумедний чоловік!
 Ну так, що в вигадках пройшов його весь вік...
 І видумав він на своїм віку чимало,
 Та все за ним собі в могилу почвалало,
 Отсе було сидить він в мене, або в кума, —
 Всі торохтять, а він тихесенько... все дума!
 А там, гляди! по своєму млин і змайструє:
 »Та се не млин!« з розумних дехто було каже;
 »Ні, ні...« Москаль народові було толкує.
 А млин тобі, як догтем він його підмаже,

Як піде було драть — і вітру мов не має,
 Дере він, крилами як той орел махає!
 Отсе майстри »навчи, будь ласкав!« та з поклоном!
 А він: »От Бо'-зна-що! хиба воно так трудно?
 Подумай лишень сам! хиба подумать нудно?
 А вже навчить не вмію! бий хоч макогоном!«
 Не тільки те, й узла по нашому не звяже,
 А все по своєму: »На те і розум!« — було каже —
 »Тче і паук, таку як батько, навутину!«
 Таківський був! отже пішов у домовину...

В отсїм кутку Лящі: їх на селі
 Було не трохи; отже всі в землі!
 Один із них... Павло... так той аж в монастир
 Пішов, до Київа, та-й у ченці постриг ся:
 Спасенний чоловік!... вже може й присвятив ся...
 Як зійдуть ся було, та як почне Псалтир —
 Е! вже письмо, покійний знав він дуже! —
 Воно, хто його зна, що він таке читає,
 Так сльози котють ся, й мороз всього проньмає...
 А він собі чита, йому й байдуже!
 Як в Київ раз пійшло наших з села чимало,
 З ним бачив ся наш Федір Покотило:
 »Не те (казав) вже і в ченцях як-то бувало!«
 Уремя-б то усе переробило!...

Всі полягли! садки, ставки і хати,
 Й діток покинули, хто був жонатий! —
 Тут матінка моя й покійний батько:
 Од них малим zostав ся я, й мене
 Приняв Михайло Квач, покійний дядько:
 Його за те Бог в царстві спомяне!
 Е, вже таких нема, вже вивелись між нами!
 Він з Запорожа був, та як було почне
 Про старину... вже вивелись такі між нами...
 Він взяв мене, довів до розуму, женив...
 Бог дав було й діток, та в сьвіт пустив

*

Не на-довго... і жінку розлучив зо мною...
 Упять я на-світї зостав ся сиротою...«
 Так Глек старий балакав дуже, далї тихше,
 А там замовк, схилив ся на могилу...
 До церкви вранці йшли — до його, він не дише:
 Взяли, та-й положили в домовину.

XXVIII. СМЕРТЬ БАНДУРИСТА.

(»Думки и пѣсни« стр. 116—120.)

Утрудихся зовый, измолче гортань мой,
 [буря потопа мя.

Буря виє, завиває,
 І сосновий бір трощить;
 В хмарах блискавка палає,
 Грім за громом грядотить.
 Ніч то углем вся зчорніє,
 То як кров зачервонїє!

Дніпр, клекоче, стогне, плаче,
 Й гриву сивую трясє;
 Він реве, й на камінь скаче,
 Камінь рве, гризе несе...
 Грім що гримне, в берег грядє —
 З пущі поломя прогляне.

Те не дивно, що так шумно,
 Що раз-по-раз блись та гряд!
 Те дивніш: сьпїває сумно
 Над Дніпром старий козак:
 Пісня з вітром розлітає,
 Мов той вітер братом має...

»Грім напусти на нас, Боже, спали нас в пожарі:
 Бо і в мені і в бандурі вже глас замірає!
 Вже не гремітиме, вже не горітиме як в хмарі
 Пісня в народі, бо вже наша мова конає!
 Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
 Хай наш голос далеко по вітру несе,
 Поки вітром як лист нас з землі не стрясе;
 Хай і Дніпр стародавній 'д нас пісню почує,
 Поки він нас в море не внесе, не кине,
 Поки мова й голос в нас до тла не згине!
 Хай луною по степові голос іде,
 І по пущах Дніпровських між звірям гуде!

Може звір, може-й бір,
 Степ та вітр, море й Дніпр,
 Може, хмара,
 Грім і кара,
 І бандуру, і мене
 Козакові спомане!

Як сивий степ білітиме,
 Як чорний бір шумітиме,
 Як звір в пущах ревітиме,
 Як блискавка в хмарах-хмарах
 Кровю заснуєть ся,
 Грім до-долу в карах-карах
 Грякне, й все займеть ся,
 І старий Дніпр в чварах-чварах
 Встане , й озовеьт ся...
 Може і пісня з вітром ходитиме,
 Дійде до серця, серце палитиме;
 Може й бандуру ще хто учує,
 Й серце зание і затоскує...
 І бандуру і мене
 Козаченько спомане!

Буря виє, завиває,
 І сосновий бір трощить;
 В хмарах блискавка палає,
 Грім за громом грякотить,
 Ніч то углем вся зчорніє!
 То як кров зачервоніє!

Дніпр клекоче, стогне, плаче,
 Й гриву сивую трясє;
 Він реве, й на камінь скаче,
 Камінь рве, гризе, несе,
 Грім що гримне, в берег гряде —
 З хвилі бандура прогляне!

Запалало — і — стемніло...
 Застогнало в небесах...
 Хлинув дощ... загомоніло
 На горах, полях, в борах...
 Старця й бандури не має,
 Пісня по міру літає!

XXIX. РОЗМОВА З ПОКІЙНИМИ.

(»Молодикъ« отд. II. стр. 100—101.)

Ой чомуж ти не так сьвітиш, та ясне красне со-
 [нечко
 Як сьвітило колись мені в зеленім садочку,
 Як сидів я між рідними на травиці,
 А край мене голубчики братця і сестриці?
 Ой чомуж ти, та сонечко, в далекій чужині
 Не поглянеш, як дивилось мов Янголь від Бога,—
 А тепера позираєш, як вдовиця вбога?
 Вітрець гудів тихисенько, шушукало листя;
 Здавало ся, що прилітав наш дідусь за вістю:
 Ой чи живі, чи здорові його милі внуки?

Бо не стерпів він із нами довгої розлуки.
 І травиця-зелениця, мов хвиля, хитнулась;
 То бабуся до унуків своїх навернулась:
 Чи всі, чи всі здоровенькі унуки маленькі?
 Не стерпіла, не бачивши вона їх давненько.
 І зрадувавсь дідусенько на садочок красний,
 І нас братів, його унуків, соколиків ясних.
 Зрадувалась бабусенька на трави шовкові,
 Й вас сестриці, її внучки, мої чорноброві,
 Бо садили садок, травку вони й поливали...
 »Годі йому з покійними вести розмовоньку,
 Повеселім смутненькую його головоньку«.
 Так сказала ти, сестрице, та і засьпівала;
 А зо мною через тебе ненька розмовляла, —
 Ненька, ненька старесенька, рідна Україна, —
 І до мене промовляла, мов до свого сина!
 Веселенько, жалібненько, сьмієть ся, ридає,
 А серденько до матінки так і припадає.
 У всіх очі, як ті зірки, так і западали,
 І до Бога вже молитву за родину слали...

Чому, чому сонце красне, як на домовині
 Сьвітиш смутно, невесело в далекій чужині?...

XXX. РІДНА МОВА.

(»Молодикъ« стр. 113—114.)

Рідна мова, рідна мова!
 Мов замер без тебе я!
 Тільки вчую: рідне слово!
 Обізвалось мов сімя,
 Обізвав ся батько рідний,
 Що умер за козаків;
 Мов народ, учулось, бідний
 Застогнав із під Ляхів.

І здасть ся: кінь ретивий
 Топче наших ворогів;
 І бач ся: Дніпро спесивий
 Спину гне з задля човнів...
 Понесли ся наші хлопці
 Зашуміла хвиля гень...
 І при місяці й при сонці
 Їдуть нічю, їдуть в день!

Було щастя, були чвари,
 Все те геть собі пішло,
 І як сонце із під хмари
 Рідне слово ізійшло.
 Приняло козачі річи,
 Регіт, жарти, плач, печаль;
 Озоветь ся як із Січи
 Стане сьміх і стане жаль.

Луна із Словенії.

ІЗ ЧЕХІЇ.

І. Ночна розмова.

із Челяковського.

(«Думки и пѣсни» стр. 123—5.)

То не покрила ся жовтим листом
Долина, долиночка;
Руською раттю засипав то Цар
Країну, країночку:
Край то широкий Шведська земля
Од моря до синіх гір.
Там на горі, на сторожі, в ночі,
Козак не дріма, не спить;
Він на чотири сторонки на всі
Пильненько поглядує;
З милою раттю-братами, смутний,
Щось він не розмовує;
Нї з місяченьком, що в небі, ясным,
Своїм побратимчиком.
Мову веде козак-ратник смутний
З сторонкою рідною,

З даллю-Вкраїною, де його рід!...
 Вкраїну випитує:
 — Ох, ти скажи мені, мати, скажи,
 Країно рідненькая!
 Та чи ще на світі, ще чи здоров
 Старенький мій батенько?
 Чи моя жінка тужить по мені,
 Чи дітки живенькі ще? —
 Братік козаченька, вітер буйний,
 Знявсь, засвистів, загудів,
 Вісточку із України приніс,
 І серце лоскоче вість
 Рідною мовою: ой, не тужи!
 Ой, не тужи ти, козак!
 На світі батько старесенький твій,
 І дітки живенькі всі;
 І молоденькая жінка тебе
 Кохає вірнесенько.
 — Матінко, рідна сторонко моя!
 Послуги вслужи мені:
 Перша послуга — старому отцю:
 Поклон мій та добра-ніч!
 Друга послуга — то жінці моїй:
 Щире кохання моє...
 Третя послуга — то діткам моїм:
 Благословення оддай!

II. Милого з милою.

(«Думки и пѣсни» стр. 125--7.)

То на зорі, на світанні було:
 Не росинка капотіла з рожі-квіту,
 А слізоньками дівчинонька-квіт
 Зросила ся, умила ся раненько...
 Тяжко та важко дівчина, смутна,
 І частенько й глибоченько все вздыхає,

З милим коханком розмовує так:
 »Ох нам лихо, мій миленький, ох нам лихо!
 Нас розрізнить вже на віки хотять:
 Батько й матінка тебе щось не злюбили;
 З нелюбом йти мені в церкву велять!«
 Козак вірний засмутив ся, далі каже:
 »Ой ти, дівчино-голубко, не плач!
 Не ламай рук білих, не вздыхай так тяжко!
 Лучче порадьмо ся серце моє,
 Як втекти нам од біди лихої.
 Є відсіля далеченько-он край;
 Там проміж горами озеро чимале:
 Там островок і росте і цвіте,
 Та в такій красі, що й вимовить не можна!
 Темная ніченька вкриє село, —
 Пару вороних я зараз осідлаю,
 Та і пущу ся з тобою в той край,
 Далі човник зробим, та-й на остров дивний!
 Не розрізняє ніколи зіма
 Там з весною осінь, й нас там не розрізняють!
 Жити мем, вік доживати мем вдвох...«
 А дівчина козакові промовляє:
 »Де-ж я, мій милий, возьму там садок,
 Як покину грядочки, квітки червоні,
 Батька і матінку як знайти там?
 Як знайти сестричок, дружечок миленьких?«
 »Всюди дівчинонько, знайдеш садок:
 Бо ростуть-цвітуть квітки, де ти поглянеш,
 І червоніють, де вмиєш лице;
 Буде нам за батенька там ясний місяць,
 А за рідненькую неньку зоря,
 Нам подружечки — усі зірочки...
 Ти моя, я твій — до віку.«

III. Смерть Царя.

(«Думки и пѣсни» стр. 128—9.)

Зірочки погасли в ночнім небі,
В хмарах помутив ся ясний місяць...
Ніченько чорная, ніченько смутная!
Ти не вкривала, не засипала
Доли і гори сирими туманами,
Чорною тьмою густі ліси;
Руськую землю тяжкою смутою,
Темная ніченько, всю ти засипала,
Де тільки серце ще не умерло...

Там при морі, морі, де теплий край,
В славнім місці та-й у Таганрозі
Плаче не ангел над домом Божим зпустілим,
Плаче Цариця над Царем похолоднілим...
Тихо вона плаче... при тесовім смутнім ліжку...
Над мертвим тілом царя Богу наймилішого,
До усіх людей найласкавішого і найдобрішого!
І як річка тече, вона тихо плаче,
А за нею православні в один голос
Морем, що голосить в бурю, й хвилю хвилю
[жене...
Море утихне... річка не стане, поки не висохне...

ІЗ СТАРОЧЕХІЇ.

З краледворської рукописі

I. Бенес Германов.

(«Думки и пѣсни» стр. 131--4.)

Ох ти, сонце, ох ти, сонце, чи ти жалостиве?
Що-ж ти, сонце, на нас сьвітиш, на людей бід-
[неньких?

Де наш князь, де наше військо, що нас рату-
[вало ?
Князь в Оттона, військо билось — в полі поля-
[гало!

Ідуть Німці, все Саксонці, довгими рядами
Із далеких онтих сторін, що проміж горами.
»Оддавайте, небожатка, золото й пожитки;
Не дасте нам, так ми спалим вам двори й ха-
[тинки!«

Наші хати попалили, золото забрали,
По дорозі в Троски пішли, і товар погнали.
Годі, годі журити ся вам, люди селяни!
Під копитом чужих коней вже травка не вянє!
Уже вона підростає, щиро зеленіє:
З квіток вінок плетіть тому, хто несе надію!
Все змінило ся: вже швидко пора бути жниву,
Бо Бенес людей скликає Німців супротиву.
Брали, брали для ворогів і ціпи, й оселі,
Із сел, із сел виходили в ліс гуртом під скелі:
Попереду усіх Бенес конем вигравав,
За ним військо біжить, кричить, як море гукає;
»Помстим, побем усіх Німців, щоб нас вони знали!
Руйнували, плюндрували і кари не ждали!...«
Серце в них розлютувало ся, очі заблискали,
І оговеними стрілами на Німців запискали.
Травка густенькая, наші списи піднімали ся;
Ліс на ліс, ми на Саксонців тих злих напуска-
[ли ся.

То не блискавки блискали, наші шаблі то блис-
[кали,

То не на небі греміло, наші списи то тріщали...
Коні як затупотіли, й ми як загомоніли —
Звірі далеко, далеко тікали в ліса,
Птиці знялись, полетіли, геть-геть в небеса!
В гори, за гори, за птицею галас летів:
То розлітав ся наш крик, з брязкотнею шаблів!

Довго ті і другі як укопані стояли
 На міцних ногах, мов ноги в землю повростали.
 Коли на гору, де сперли ся Німці, як Бенес по-
 [лине:

Де махне він шаблею — і кров там хлине;
 Куди Бенес гляне — військо за ним гряде...
 Лихий ворог полягає, і як трава вяне!
 Тоді наші з гор каміння наламали,
 Німців камнем побивали, добивали...
 Щоб помилували, Німці жалібно кричали;
 Так не милували, до останку забивали!

II. Олень.

(«Думки и пѣсни» стр. 134--6.)

Бігав олень по горах,
 По долинах, по горах,
 В довгих та рясних рогах,
 Ліс густий він роздирав,
 Прудко по лісу скакав:
 Для гущини й для дороги
 В його рясні й міцні роги,
 В його тонкі й гнучкі ноги.

Та на тих же горах
 Парень ходив,
 Лук і стріли в руках
 Кріпких носив:
 Стрілами блискав
 В ворога прискав!

Так не має вже його:
 Лютий ворог на його
 Вискочив, молотом блиснув,
 Вдарив, до камня притиснув...
 На три часті головка розбила ся,
 Теплою кровю земля напоїла ся...

Застогнало сердечко в кожній дівчині;
 Над тим парнем виріс дубочок в долині:
 Рясно дубочок віти розпускає;
 Олень за листям до них прибігає,
 Ворон із лісу до них прилітає:
 Олень край дубочка скаче,
 На дубочку ворон кряче.

III. Сиротинка.

(»Думки и пѣсни« стр. 136--7.)

Ох ви ліси, темні ліси,
 Ліси милетинські!
 Чому се ви зелененькі
 І зімою й літом?
 Ой рада-б же я не плакати,
 Не мутити серця;
 Так скажіте, добрі люди,
 Хто-б тут не заплакав? —
 Де мій батенько миленький?
 В могилу варили!
 Де добрая моя ненька?
 Росте на їй травка!
 Нї братика, нї сестриці;
 Розлучили з милим!

ІЗ СЛОВАЦІЇ.

Пісні словацькі.

(„Думки и пісні“ стр. 139–150).

Із збірників виданих на світ працею Коляра в Празі і
Срезневського в Харкові.

Посвячає ся І. І. Срезневському.

I.

»Долино, долино,
Глибока долино!
Чи по тобі чутка
Дійшла до дівчини?»

»Яка-ж тая, милий,
Яка чутка тая?
Може вже у тебе
Коханка другая?»

»Ні, ні! милішої
Од тебе не знаю;
Одно мені тяжко:
Тебе покидаю!»

Вийшов він за двері
Сльози капать стали;
Капали на камінь
Камінь пробивали.

Вийшов він за двері
Очі утирає:
»Нехай тебе, мила,
Бог не зоставляє!

Хай і тебе, мамо,
 Бог не зоставляє!
 Моє-ж серце щастя
 Нехай забуває!»

II.

Горо, горо
 Горо дубова!
 Ой, хто тебе рубати ме
 Як на коні скакати му?
 Горо, горо,
 Горо дубова!

Лучко, лучко,
 Лучко зелена!
 Ой, хто тебе косити ме,
 Як шаблею брязчати му!
 Лучко, лучко,
 Лучко зелена!

Дівко, дівко,
 Дівко-коханко!
 Ой, хто тебе кохати ме,
 Як я в землі лежати му?
 Дівко, дівко,
 Дівко-коханко!

III.

Біля церкви мостик
 Гень-гень мріє,
 А по йому травка
 Зеленіє;
 Травка та зелена
 Не кошена...
 Через мостик мила
 Одвезена!

Хто її відвозив,
 Хай кохає;
 Тільки в моїх очах
 Не бнімає...
 Колиж обнімає
 То хай в ночі,
 Та щоб не боліли
 Мої очі.

IV.

Гой, гой, гой!
 Кінь мій вороний
 Вже не мій, вже не мій!

Гой, гой, гой!
 Старий гайдамака
 Його взяв, його взяв!

Гой, гой, гой!
 І дівчину мою
 Гайдамака узяв!

Гой, гой, гой!
 Я до дому прийшов,
 А дівчини нема!

Гой, гой, гой!
 Вже дівчина моя
 З гайдамакою спить!

Гой, гой, гой!
 Я шаблюку знайшов
 Та з шаблюкою в ліс!

Гой, гой, гой!
 Я у лісі знайшов
 Розбишаку свого!

Гой, гой, гой!
 Я дівчину одняв,
 Гайдамаку убив!

V.

Йшов весною я по полю,
 Зеленім гайочку;
 Пострічав ся з дівчиною
 В зеленім віночку.
 Ми в купочці розмовляли
 До білого ранку;
 Як сьвітати починало,
 Кинув я коханку.
 Йшов я селом край хаточки,
 Вона закликає:
 »Йди до мене, мій миленький!«
 Двері відчиняє.
 Я сказав їй, що мене кінь
 Уже дожидає;
 Вона-ж мені ні словечка,
 Сльози утірає.

VI.

Доню мала вбога мати;
 Не мала чим зодягати,
 І чим її прокормити:
 Треба в найми відпустити.
 »Мамо, мамо, моя мамо!
 Не давай мене до пана;
 Мені сумно в панських хатах:
 Там усього так багато...
 Будуть мною помикати,
 Стануть з мене глузувати;
 Всякий сїпа, пхає, лає:
 Ніхто сорому не знає!«
 Вийшов рік, ще й половина...
 В Катерини вже дитина!

*

Йде вона доїть корову,
 Веде з нею панич мову:
 — Грицю! в мене вже дитина;
 На кого я гріх прикину?
 — Ні на кого на другого,
 Як на мене молодого!

Того Гриця стара мати
 Як питати, так питати:
 — Скажи правду, Катерино,
 Від кого в тебе дитина?
 — Ні від кого від другого,
 Як од Гриця молодого.

З війни Грицик поспішає,
 Всіх панів попережає;
 В усіх коні грають, скачуть,
 Тільки в Гриця чогось плачуть...
 »Хлопці, гей! мене не гайте,
 Разом браму відчиняйте
 На обидві половини,
 Щоб побачить Катерину!«
 »Катерини нема в дворі,
 Закопана в сирім полі.
 Він скік з коня! хапає ніж,
 Хапа й другий, та і побіг,
 Що є сили, до могили...
 »Одним викопаю яму близенько,
 Встромлю другий в своє серденько:
 Хай ляже тіло поруч другого;
 Душі-ж обидві в Господа Бога!«

VII.

На високій горі
 Горять ясні огні.
 Що за люди сидять
 Край огнів, що горять?
 Край огнів тих сидять
 Пятьдесять розбишак.
 А один із них старий,
 Дуже він посічений:
 »Мені з вами не жити!
 Мою шаблю возьміте:
 На двоє расколїте;
 Острим кінцем голову зотніте;
 Тупим кінцем землю копайте,
 Могилу мені виривайте«
 Мене старого поховайте».

VIII.

Король войну замишляє,
 Жінки, дівки зоставляє,
 Самих хлопців забірає.
 Один старим ся сказав,
 К тому й синів він не мав;
 Тільки мав він три дочки,
 Три гарних голубочки.
 »Найстаршая моя доне,
 Йди на войну за мене!«
 »Пане-тату! не піду:
 Я воювать не буду«.
 »Підстаршая моя доне,
 Йди на войну за мене!«
 »Пане тату! не піду:
 Я воювать не буду«.
 Найменьшая Маречка
 Мовить йому словечко:
 »Не турбуй ся, пане тату,
 Ось я піду воювати.

Купи коня вороного,
 І сіделце на його;
 Стальову шаблячку,
 І пістолів парочку.
 »Ох, доню моя милая!
 Чи ти знаєш? війна злая!
 З-за других не видавай ся.
 В строю зоставай ся...«
 Як на війну знаряжали
 Сестриці ю оплакали;
 Як на коника сїдала,
 Батько й ненька оплакали...
 А вона на те не дбала:
 Із строю ся поривала,
 В табор вражий ся вдавала.
 Король тому ся дивив,
 І вояка похвалив:
 »Отто вояк страшний, дивний,
 Та ще к тому й уродливий!
 Як-би така дівчина,
 Булаб мені женишина!«
 »Королю! дівчина я:
 Держись слова, я твоя!«

IX.

Отруя.

— Де ти була, моя Ганночко?
 На весіллі, моя ненечко.
 — Що давали тобі їсточки,
 Моя доню, моя Ганночко?
 Непосолені три рибочки...
 Горе мені, моя ненечко,
 Лишечко, болить головочка!
 — Що давали тобі питочки,
 Моя доню, моя Ганночко?
 Винце, винце, моя ненечко...

Горить лице, болить сердечко,
 — Де полегша тобі, донечко,
 Моїй доні, моїй дівчині?
 В церкві, в церкві, по середині!
 — Що послати тобі донечко?
 Стели білу сорочечку,
 Та соснову ще дощечку.
 — Чим укрить ся тобі, донечко?
 Клади, мамо, свою донечку,
 А під нею і над нею дощечку.

ІЗ СЕРБІЇ.

Пісні.

(«Думки и пѣсни» стр. 151—3).

I.

Кидав сьвіт Конда, текли сльози в матки;
 Вмер, поховали його коло хатки!
 Конду поховали в зеленім садочку,
 Під померанцем, в темнім холодочку.
 Мати що-ранку на могилі плаче,
 Чує що-ранку: і в могилі стогне...
 »Чи тобі, синочку, тяжко в могилі,
 Чи твої кости дошки придавили?«
 Голос з могили: »Мати моя мила!
 Не важка дошка, не тяжка могила;
 Та як коханка сльозу проливає,
 Сльоза та в могилу мою западає;
 Як вона горе своє проклинає,
 Кости ворухить, покій мій взрушає!«

II.

Під горою криниченька;
 Там вмивалась дівчинонька,
 Вмивала ся, говорила:
 Лице моє лебедине!
 Як би можна мені знати,
 Що прийде ся цілувати
 Моє личенько старому;
 Пішла-б по полю пустому,
 Полинь рвала-б та давила,
 Полинем що дня ся мила:
 Тільки-б він поцілував ся,
 Полинем би одізвав ся
 Йому поцілунок кожний!
 Коли-б же я відгадала,
 Що молодий кохати ме,
 В біле лице цілувати ме;
 Квіточок би назбірала,
 Із них сок повидавляла
 Пахученький, солоденький,
 Своє личко-б їм вмивала:
 Як прийшов би молоденький
 Та зо мною цілував ся,
 Йому-б медом одзивав ся,
 Медом поцілунок кожний!

III.

Три туги.

Соловейко, мала пташка, всіх розвеселяла,
 Тільки мені молодому три туги придбала:
 Туга першая для мене, для серденька мого —
 Не женила мене ненька рано молодого;
 Туга другая для мене, для серденька мого,
 Що не грає вороненький коник підо мною;

Туга третая для мене, для мого серденька —
 Прогнівала ся на мене дружина миленька!
 Викопайте мені в полі широку яму,
 На два списи широку, а вздовж на чотири;
 В головоньках червону рожу посадіте,
 А в ніженьках водиченьки потік проведіте:
 Може прийдуть молоденькі рожею квітчать ся,
 Може прийде хто з стареньких водиці напить ся.

ІЗ ПОЛЬЩІ.

І. Морлак в Венеції.

із Міцкевича.

(«Думки и пѣсни» стр. 155—7).

Як остання копійка вже в мене загинула,
 Мене зараз невірна дружина покинула;
 Волох же прийшов та й каже,
 Що він добре, добре зна вже,
 В яким місті дадуть пити,
 Їсти, й хороше ходити...

Та і грошей, каже, не платити мемо;
 Наберем ще й гроший, не лічити мемо...

»Як облитий у золоті, в сріблї ходити меш;
 Що захочеш робить, тільки те і робити меш;
 Там напиту, там-то корму!
 Наберем ще і до дому!

Сріблом, золотом блищати мемо,
 Шаблею ясенькою бряжчати мемо!

Як завернеш в село, вийдеш ти за ворітчка,
 То й одсуне кватирочку кожна дівчинонька;
 Як затянеш пісню в літку,
 Кине кожна тобі квітку.
 Швидко, шпарко, бо як ждати мемо,
 Довго місця в місті тім шукати мемо...»

Я повірив, дурний! та і кинув родиноньку,
 Та-й зайшов на чужину в лихую годиноньку!
 Тажкую несучи покуту,
 З хлібом їм що дня отруту:
 Чи до віку ізморяти муся,
 Як пес на ланцюзі zostавати муся?

Кажу дівчині про мою бідну головоньку, —
 Ізгнущаєть ся дівчина з нашої мовоньки;
 Люди з нашого тут краю
 Стали иньшого звичаю!
 Як билинка, не приймати муся, —
 Я в чужині вітром розмітати муся!

Рідна мати, країно, країночко!...
 Де поглянеш — приятель, поглянеш — дру-
 [жиночка...]

Рідні, рідная і мова!
 Доброго нема-ж тут слова:
 Не спочивай і не гай ся,
 Ласки-ж і не сподівай ся;
 Я як травка, що росла де трави,
 Та-й занесла її буря на-глиб ставу!

II. Дорога.

Із Витвицького.

(»Думки и пѣсни« стр. 158--9).

Дальше в сьвіт — шукать науки!
 Годі мліть, зложивши руки!
 Чужий розум нам підмога:
 В сьвіт дорогу, в сьвіт дорогу!
 Де вікує сніг на кризі,
 Де земля в зеленій ризі,
 Де без хмар все сонце жарить,
 Де щоденно дождь та хмарить,
 На моря, на гори з сталі,
 На-сьвіт, на сьвіт, — далі, далі!
 З гір на гори, вище, вище!
 Де закутав їх сніг білий...
 І до сонця ближче, ближче!
 Як орел криластий, сьмілий...
 Там на вітрі в хмарах стану,
 Там ясні зірки достану...
 І рукою, і ногою
 В хмару вдарю, дождчик проллю
 Над землею, над пашнею...
 І без лиха, і без страху
 Полину я по тім шляху:
 Срібло в місяця возьму я,
 З сонця золото зніму я!

III. Чорнобрівка.

Із Суходольського.

(»Думки и пѣсни« стр. 159—60).

По середині дороги
 Козак зустрів дівчину.
 »Козаченьку! болять ноги:
 Возьми мене за спину«.

»Моя мила дівчинонько!
 Коник мій брикає«.
 »Я возьмусь за козаченька
 Білі руки маю«.
 »А як війна? а вороги
 І страшні, і грізні«.
 »Ворог? о! ні, мій дорогий?
 Він нас не розрізни«.
 Як схилив ся козачина,
 Шабелька брязчала;
 Не лякала ся дівчина,
 На коня сідала.
 Скачуть, скачуть по долині
 Коханка, коханий;
 Грає, несучи дівчину,
 Коничок буланий.
 Вже минали і пригорок
 Коханий, коханка...
 А в козака лихий Турок
 Пук із-за курганка!
 Козак долі... шабля бряжчить...
 Кінь по полю скаче...
 На коневі Турок летить
 Дівчинонька плаче.

Луна ще із Німеції.

I. Приязні душі.

із Маттисона.

(»Думки й пѣсни« стр. 165.)

Мох поріс, о други, на могилах ваших:
Як же повний місяченько сьвітить,
Кожного із вас душа порхає
Надо мною тихенько.

Ті із вас приязні квітом посипали
Стежку мою в мірі, гріли серце;
Ті голодний розум годували
Словом ситним, розумним.

Може, був би з мого човна попас хвилі,
І тріски від скелі полетіли-б,
Як би в бурю приязні душі
Не порхали край мене.

II. Добра-ніч!

із Кернера.

(»Думки и пѣсни« стр. 166—7.)

Добраніч!
Хто стомив ся, тим ся річ!
Тихо день вже догаряє,
Косар руки опускає,
Опускає на всю ніч.
Добраніч!

Пора спать!
 Сонні очі заплющать!
 Ластівка вже спить на стрісі;
 По улицах тихше, тихше;
 Либонь хоче ніч сказать:
 Пора спать!

Добраніч!
 Спить без страху поки ніч,
 Поки принесе сьвітання
 І роботу, й сумування;
 Бог не спить, його вам річ:
 Добраніч!

III. Було.

із Анастазія Гріна.

«Думки і пѣсни» стр. 167—9).

Було нас не трохи
 На синьому морі:
 Все люди веселі,
 Один тільки в горі.

До купочки вітер
 Попутний нас звів;
 Як тільки-б змінив ся,
 Нас в пять би розвів.

І рідную землю
 Вихвалював кожний;
 Мовляв, найти лучче
 На сьвіті не можна.

Хвалили озера,
 І річки і море,
 Круті снігові
 Та синії гори.

Стени похваляли,
Ліси луговини....
Один сидів смирно,
Та плакав з кручини.

»Не кожний з нас має
Коханку - дівчину;
Нема чоловіка,
Щоб не мав родини!....

Хай буде здорова!
За неї пить братця!
По повній же, вмова,
По повній пить чарці!«

Як гукнули разом:
»Здоровя родини!«
Не пив, тільки той з них,
Що плакав з кручини.

Не пив, і всю чарку
Він вилив на море, —
І бризнули сльози,
Й насупив ся з горя,

»Була ти Цариця
Поморя і моря;
Чи ти потонула?.....«
Й заплакав він з горя.

Се про Венецію писано. Була вона колись
між царствами і між панствами найславніша:
над морем панувала і над землею царювала;
так далі-ж, бач, ні навіщо звела ся.

IV. Хлопчик пастушок.

із Улянда.

(«Думки и пѣсни» стр. 170.)

По-над лугом — річкою зелена гора,
 З гори церква з тиха позирає;
 Хлопчик-пастушок в сопілочку у річки гра,
 Й веселенько сьпіває.
 Коли-се з дзвінниці бов-дзелень і тень телень!
 Либонь дяк сьпіває смутно...
 Хлопчик встав, замовк, та-й слух: дзвін все
 [дзень-дзелень!
 А в очицях йому мутно....

Кого незабаром вкриє Божая трава,
 Й той сьпівав колись у річки...
 Колись дзвін теленькне, і по нас дяк засьпіва,
 Хлопчик, хлопчик невеличкий!

V. Навіщення із могили.

із Єлєнішлєґера.

(«Думки и пѣсни» стр. 171--174)

Пан посватав ся і взяв дівчину,
 І прижив він з нею три дитини.

І три роки вона панувала,
 На четвертий її поховали.

Пан поплакав по своїй коханці
 Далі й оженив ся на панянці.

Нехорошу вибрав він панянку:
 Малі діти плакали що ранку.

Вона од них чолом не приймала;
Сиріток ногою відпихала.

Як плакали вони питки, їстки, —
Говорила: пропадїть ви, дїтки!

Взяла у них подушку біленьку;
Положила соломку гниленьку.

Взяла вона сьвічку із кімнатки;
Лягли дїтки в темній хатї спатки.

Лякали ся, плакали, не спали,
Слїзеньками неньку викликали.

Чує ненька, дїтки жалібненко
Плачуть, кличуть: де ти, де ти, ненько!

І до Бога душечка летїла:
»Пусти, Боже, до дїток з могили!«

»Лети, мати! тільки не бари ся:
Кукурїкне, в могилу верни ся.

Зозуленька пізно прилїтає,
Кватїрочку в пана одсуває.

Входить мати до дїток в кімнатку:
»Чого лягли на соломцї спатки?«

— Забрала в нас подушечки панї! —
»Чом сьвічечка не горить в лїхтарнї?«

— Взяла панї й сьвічечку з лїхтарнї!
Мамо, мамо! нас не любить панї!

Мамо, мамо! дай нам їсти, питки!
Не кидай нас! бо ми твої дїтки! —

Вона тихо ключі в сонних брала,
Сорочечки з скрині повиймала.

Діточки нагодувала, вмила,
І в біленькі сорочки оділа.

Далі сонним ключі оддавала;
Сумна, страшна до їх промовляла:

«Зоставила я засіки повні;
За що-ж мої діточки голодні?

Я придбала пряжі повні скрині;
За що-ж діткам спати на гнилині?

У коморах воскові кружала;
Чи-то й лою на свічку не стало?

Як кликнуть ще раз мене небогу
Мої дітки, — підемо в дорогу.

На суд вкупі підемо до Бога —
Ви, дітки мої і я небога.

Як заплачуть діточки голодні, —
Ляжете ви на столі холодні.

Як без світла ніч дітки злякає, —
На труні в вас свічка запалає.

Як заплачуть вони на гнилині, —
Спати мете в гнилій домовині».

Як сказала — і пропала! Мова-ж налякала
Панею і пана;
Вони дітки голубили, годували, мили
Що дня, пізно й рано.

VI. Пісня садовничого.

із Улянда.

(«Думки и пѣсни» стр. 175).

Ох, червоні квітки!
Утікайте в ліски!
Не давайте ся рвать,
І в вінок заплітатъ
Вас для Царівни-голубки....

Хоч як мак червонїв,
А як швидко зжовтїв....
Ох, червоні квітки!
Ті невічні вінки!
В серці туга довговічна.....

Зміст.

	Сторона
Передмова	3
Кілька слів про генезу стихотворів А. Метлинського .	8
Замітки Метлинського про українсько-руську мову . .	15

ДУМКИ І ПІСНІ.

I. Бандура	35
II. До Вас	36
III. Зрадник	37
IV. Степ	38
V. Кладовище. VI. Спис	39
VII. Чарка	40
VIII. Козак, гайдамак, чумак	41
IX. Козак та буря	42
X. Підземна церква	43
XI. До гостей	44
XII. Пішли на втікачі	45
XIII. Покотиполе	46
XIV. Бабусенька	47
XV. Самотні сьпівці	48
XVI. Сирітка	50
XVII. Думка Червонорусця	52
XVIII. Гетьман	53
XIX. Старець	54
XX. Козача смерть	55
XXI. Гулянка	56
XXII. Шинок	58
XXIII. Ніч	60
XXIV. Пожар Москви	61
XXV. Вязонько	63

	Сторона
XXVI. Добридень. XXVII. Глек	64
XXVIII. Смерть бандуриста	68
XXIX. Розмова з покійниками	70
XXX. Рідна мова	71

ЛУНА ІЗ СЛОВЕНІЇ.

Із Чехії: 1) Ночна розмова. — 2) Милого з милою.	
3) Смерть царя	73
Із Старочехії: 1) Бенес Германов. — 2) Олень —	
3) Сиротинка	76
Із Словачії: Пісні словацькі. 1—9	80
Із Сербії: Пісні сербські 1—3	87
Із Польщі: 1) Морлак в Венеції. — 2) Дорога. —	
3) Чорнобрівка	89

ЛУНА ІЗ НІМЕЦІЇ.

1) Приязні душі. 2) Добраніч. 3) Було. 4) Хлопчик	
пастушок. 5) Навіщення із могили. 6) Пісня	
садовничого	93

ПЕЧАТНА ПОХИБКА.

На сторінці 35 в поезії »Бандура« верш другий з гори
місто:

Про старого козака-сьпівак?

має бути:

Про старого козака-сьпіваку?

